

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

57. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2010/04

Tartalom

Ajánló

SZABÓ Gábor: **Öt éve új épületben a szegedi Egyetemi Könyvtár**

Cikkek

- MADER Béla: **Miért kellett és miért kell? (A könyvtáraknak is megvan a maguk sorsa...)** .135
- FICZKÓ Ildikó – KEVEHÁZI Katalin – SÁNDOR Ákos: **Új épület: új és megújult szolgáltatások. Hagyományos és nem hagyományos informatikai szolgáltatások a szegedi Egyetemi Könyvtárban – és ami mögöttük van.....** 147
- KOKAS Károly: **Médiatéka a szegedi Egyetemi Könyvtárban. Egy különleges digitális videotéka intraneten, egyetemi környezetben.....** 160
- MESKÓ Eszter: **Egy könyvtár – tizenkét kar: az SZTE Egyetemi Könyvtár szakreferensi rendszere.....** 170

IFLA-hírek

- IFLA kongresszusok • Választási eredmények • Nem kormány szervezetek együttműködése • A tagság bővülése • Díjak és támogatások • A főtitkárság új szervezeti felépítése (Összeállította: Papp István)..... 175

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 57 • 2010/04

Summaries

MADER, B.: **Why did we need and why do we need a new library? (Libraries, too, have their destiny...)**..... 135

The essay outlines the history of planning and constructing the new library of the University of Szeged, from the time of dreams to their implementation. It describes the theoretical bases and practical necessities having determined the realisation of the new block that includes the library as well. It presents in short the units in the building which belong to the library, the main tasks of these units and the functional relations between them.

FICZKÓ, I. – KEVEHÁZI, K. – SÁNDOR, Á.: **New building: new and renewed services. Traditional and non-traditional IT-based services in the Library of the University of Szeged – and their background** 147

The Library of the University of Szeged has been given a splendid opportunity: a newly constructed, up-to-date building with modern library spaces and, in addition, adequate infrastructure adapted to the building. The number of client computers has multiplied, the capacity of servers has been substantially extended, the transmission capacity of the network connection has grown – all this meant a challenge for the library. On the one hand, it provided an opportunity to substantially transform and enhance library services, and, in addition, to provide – as a result of technological development – new, comfortable services to all those affiliated with the University of Szeged. On the other hand, it compelled librarians to seek or elaborate tools for meeting the increasing demand. The library staff at the University of Szeged made their best to use these exceptional opportunities, in a way to develop the level of automation by harmonising needs and possibilities.

KOKAS, K.: **Media collection at the Library of the University of Szeged. A special digital video store on the intranet in a university setting**..... 160

The Library of the University of Szeged, having been enriched five years ago by a huge new building, has been offered a lot of new technological opportunities as well. Within this framework a number of new ideas could be tested, among them a modern Media collection was set up to serve the special purposes of university education. This collection is unique as it is not acquired by purchases, but by the library digitally capturing films broadcast by Hungarian-language non-fiction television channels, as well as similar films of other televisions. The article discusses the planning phase, the technological and legal background, the provision of services today, as well as the developments to be implemented in the near future.

MESKÓ, E.: **One library – twelve faculties: subject specialists at the Library of the University of Szeged** 170

The new library building at the University of Szeged did not mean just a new, modern space but also the integration of libraries. The former university library plus seventy faculty and institutional libraries have been merged. This measure implied a number of organisational changes. One of these was creating a new Department of Subject Specialists at the Library of the University of Szeged. This department is of essential importance for providing library services to the various branches of knowledge represented at the University of Szeged. The system of subject specialists helps libraries to implement services tailored to the needs of individuals and branches, and to perform a modern role in current research, communication and education. It acts as a catalyst and key component of the paradigm change during which the collection-centred library turns into a user-centred library.

Mader Béla

Miért kellett és miért kell?

(A könyvtáraknak is megvan a maguk sorsa...)

Öt év távlatából talán már kicsit objektívebben, érzelmeinket jobban visszafogva járhatjuk körbe virtuálisan is azt az épületet, amellyel a jó sors, kicsit talán hosszú vágyódásuk jutalmaként is, mintegy megajándékozta a szegedieket. Mindazonáltal ezt az írást célzottan esszé jellegűnek szánta szerzője, hiszen a tudományos tárgyilagosságot a bemutatáskor nem az épület és a könyvtár egyik szerelmesétől, hanem inkább egy kívülállótól várhatnók el...

Az álmok kezdetei

A szegedi Egyetemi Könyvtár történetéről tanúszkodó dokumentumok 2004 decemberéig bezáróan minden korban és szinte minden évben a könyvtár súlyos, mind a költségvetést, mind a helyhiányt és személyzethiányt illetően sürgős javításra váró helyzetéről írnak. Az Egyetemi Könyvtár szegedi megszületésétől genetikai kódként örökölte az említett problémákat folyamatosan okozó elemek közül talán a legmeghatározóbbat. Az Egyetemi

Könyvtár létrehozása Szegeden ugyanis a funkciót ellátni tudó, erre a célra tervezett könyvtárépület megépítése nélkül történt (1. ábra). A könyvtár 2004 előtti története ennek következtében folyamatos erőlködés volt egy olyan szakmai alapszint eléréseért, amelyet más, szerencsésebb csillagzat alatt létrehozott könyvtárak eleve teljesítettek; folyamatos és hatalmas energiákat elfogyasztó küzdelem volt azért, hogy a hátrány ellenére a könyvtár kiszolgálja egyetemét (2. ábra) és a hazai könyvtárügy élvonalában is számon tartsák.

1. ábra A könyvtár olvasóterme az 50-es években

2. ábra A könyvtár olvasóterme az átköltözés előtt

Új épület iránti óhajok, megvalósítási álmok az 1921-ben működését megkezdő egyetemen persze gyakorta felmerültek. 1930-ban „feltétlenül megoldandó kérdés”-nek vélik az Egyetemi Könyvtár elhelyezését, „a legméltóbb helye a Templomtér körül lenne...”, majd 1938-ban s a későbbiekben is felbukkanó elképzelés szerint a legjobb volna „a Város Könyvtárának és az Egyetemi Könyvtárnak egy közös épületben való elhelyezése”. A világháború elsősorban gazdasági, az azt követő két évtized a tudományt, a felsőoktatást érintő elsősorban ideológiai okokból komolyabb kezdeményezést új épület ügyben nem tett lehetővé. Némi változást jelentett, hogy 1966-ban az akkor mindenható megyei pártértekezlet előtt van a Somogyi-könyvtárral közös új épületterv, két év múlva ezt a beruházási javaslat követi, majd újabb két év múlva már a tervpályázat eredményhirdetése is megtörténik. 1972-ben viszont az egyetem az, amely a megvalósítástól pénzügyi okokból visszalép, s újabb húsz évnek kell eltelnie, hogy a 90-es évek eleji, a rendszerváltozással összefüggő reformhangulat és lelkesedés újra felszínre hozza az új könyvtár építésének múlhatatlan szükségességét. Ez több akkor született dokumentumban (pl. *Jámbor szándék egy új egyetemi könyvtári épületről*, illetve a *Javaslat az Egyetem – majd később Universitas – új könyvtári szerkezetére*) is megfogalmazódik.

A megvalósulás előszobája

A 90-es évek közepének történései már a mai új könyvtár közvetlen előzményeinek, „közelmúltjának” tekinthetők. A leendő *Szegedi Universitas* fejlesztési tervében 1996-ban megjelenik az új könyvtár igénye (*Szegedi Universitas. Központi épület és könyvtár. Beépítési tanulmányterv*), s az első részletesebb könyvtári szakmai koncepció is megszületik (*Funkcionális egységek az új Egyetemi Könyvtárban*). A következő évben az egyetem angol nyelvű intézményfejlesztési tervében az új könyvtár szükségessége már konkrétan szerepel, s az új intézmény könyvtári szakmai koncepciója is formálódik (*A Szegedi Egyetem új nagykönyvtára. Előkészületek az új könyvtárépület tervezéséhez*). Szintén 1997 az éve két alapdokumentum létrejöttének, az egyik *A Szegedi Egyetem új nagykönyvtára. Segédlet a tervpályázat kiírásához* s ennek alapján *A Szegedi Egyetem Információs Központja. Tervezési program. Helyiségprogram* c. dokumentumok is elkészülnek. Később e dokumentumokban lévő elképzelések tovább finomodnak, de a kezdet 1997.

Nem célunk kronológiai részletességgel ismertetni a további történéseket, legfeljebb az szorul némi magyarázatra, hogy az 1997-es nagy nekibuzdulás után miért tartott hosszú ideig, éppen hét évig az

épület felépítése. A válasz bonyolultságában is egyszerű, a finanszírozási elképzelések és lehetőségek hektikus változásai a gyors megvalósítást akadályozták.

Semmiképpen sem akarunk azonban megfelekezni arról a szélesebb értelemben társadalmi, szűkebben egyetemi, tudományos és könyvtárszakmai háttéregyüttesről, amely determinálta az új könyvtár koncepciójának kialakítását.

Elméleti megfontolások

Könyvtárat, kiváltképp több tízezres hallgatói és több ezres oktatói és kutatói létszámmal rendelkező nagy egyetem nagykönyvtárát hosszú élettartamra szükséges tervezni. Az információs (vagy tudás-) társadalomnak a felsőoktatással, a tudományos kutatással kapcsolatos elvárásai leginkább a növekedéssel és a gyors változással jellemezhetők. A felsőoktatás, benne az oktatás és a tudományos kutatás információs igényei csak a szintén rapid módon változó új információs technikák adta lehetőségek maximális fel- és kihasználásával elégíthetők ki. Magyarországon még nem, de a világ fejlettebb részein a 90-es évek elején már nem csupán becslések, hanem meggyőző állítások voltak a digitális dokumentumok rohamos terjedéséről, az ezeket feltáró és használatú technikákról, a tudomány és a tudományos közlés új lehetőségeiről, ezek hatásáról a jelen, s főleg a jövő tudományos, felsőoktatási könyvtáira. Viszonylag rövid idő alatt sikerült a hazai felzárkózás; elvi és elméleti síkon éppen a magyar felsőoktatási könyvtárak voltak azok, amelyek az új kívánalmak következtében részben megváltozott s nagy részben megnőtt feladatokra való felkészülést nem csupán szorgalmazták, hanem annak érdekében lépéseket is tettek. Az a komplex fejlesztési terv, amely végül is a „Neal-jelentés” néven vált ismertté – nem csak felsőoktatási könyvtári körökben –, stratégiai alapvetésként tartalmazta mindazon fejlesztési irányokat, amelyek követésével a hazai felsőoktatás könyvtárai képesek lehetnek a magyar felsőfokú képzés, s az intézményekben végzett kutatómunka világszínvonalú támogatására. A stratégia fő vonala rendkívül logikusan megrajzolt volt: az oktatáshoz és kutatáshoz az információk és a primer szakirodalmak minél szélesebb körének biztosítására van szükség, tehát a területeken a könyvtári beszerzést növelni kell; a nagy mennyiségű információ csak akkor használható, ha úgy van feltárva, hogy a széles körű hozzáférés megoldott; az erre támaszkodó oktatás és

kutatás modern könyvtári infrastruktúrája, a szolgáltatások nyújtása csak modern könyvtári épületben lehetséges jó hatásokkal, s végül, de nem utolsósorban a könyvtárosokat magas szinten képezni, az új feladatok végzésére tovább képezni kell. A stratégiai terv komplex fejlesztésben gondolkodott (s bár a tervet kivitelező jelentős világbanki kölcsön felvételére nem kerülhetett sor), s lényegében máig meghatározta a fő irányokat.

A Neal-jelentéshez vezető országos stratégiai tervezési folyamatban az Egyetemi Könyvtár jelentős szerepet vállalt. A szükséges elemzésekhez részletesen tanulmányozott nemzetközi könyvtárügyi helyzet és trendek ismeretében az addig ugyan a lehetséges forrásokkal és a rendelkezésre álló szellemi kapacitásokkal lépéstartásra igyekvő Egyetemi Könyvtár hátrányai azonban egyre szembetűnőbbé váltak. A „miért kellett új könyvtár” kérdésére a nap mint nap látható, a használók által szinte első benyomásként tapasztalható, elsősorban a használati tereket és a modern infrastruktúrát érintő nehézségek adtak választ. A 2004-ig létező régi Egyetemi Könyvtár nem sokkal több, mint 3000 m² területének legnagyobb része raktár volt, „nagy” olvasótermében a központi könyvtárként funkcionáló intézmény teljes állományának alig több mint 3 százaléka volt szabadpolcon elérhető, az elektronikus adathasználat iránti egyre növekvő igényt alig 40 számítógépes munkaállomás igyekezett kielégíteni. Mindeközben az egyetemi integráció előrehaladása következtében a korábbi néhány ezres hallgatói létszám helyett annak többszöröse vált tényleges könyvtárhasználóvá.

A „miért kellett” fő okai

Miért kellett tehát nagyon az új könyvtár? Ha nem tekintjük a fentebb vázolt könyvtárügyi stratégiai elképzeléseket és fő fejlesztési trendeket, akkor is nagyon egyszerűen válaszolható meg a kérdés.

A régi könyvtár (amely persze évtizedekig otthonunk volt, szerettük, s némi nosztalgiával emlékezünk rá) az igényekhez képest bizony kicsi volt és zsúfolt. Sok hagyományos dokumentumot, könyvet és folyóiratot őrzött, de sok különféle tárolóhelyen, az egyes dokumentumokhoz sok időbe telt hozzájutni és az állomány legnagyobb részére nem volt közvetlen rátekintése az olvasónak (mintegy 30 000 kötet volt csak szabadpolcon). A hagyományos dokumentumokon kívül a régi könyvtár már sok elektronikus adattal, információval, elektroni-

kus szöveggel is rendelkezett. Azonban ezek használatához kevés volt az eszköz, s a felhasználói ismeret sem volt sok e típusok hatékony integrálásához. A régi könyvtár könyvtárosai nap mint nap találkoztak olyan elemi igényekkel, mint például a nyugodt, zajmentes környezetben való tanulás, olvasás. Megjelent az elektronikus feladatvégzés igénye is, mind a betérő oktatók, mind a hallgatók részéről. Jelentkezett a csoportos tanulásra alkalmas helyek iránti kíváncsiság. Megfogalmazódott az is, hogy a könyvtár legyen több, mint tanulásra, olvasásra alkalmas hely, legyen az egyetemi közösségi élet színtere, a munka szüneteiben kulturált kikapcsolódást lehetővé tevő színtér is.

A kevés férőhely, az ennek következtében szinte állandó zsúfoltság a könyvtárosok minden törekvése ellenére a felhasználóban az intézmény lényegéről kezdett igencsak téves képzeteket kialakítani. A könyvtárnak azzal kellett szembenéznie, hogy a már alakíthatatlan, fejleszthetetlen, bővíthetetlen fő jellemzői következtében a hallgatóság és az oktatók számára elsősorban valamiféle tároló helyet jelentett, ahol ugyan sok anyag van, de az igényelt dokumentumhoz igen bonyolult hozzáférni. Kölcsönzőhelyet jelentett, mert a férőhelyhiány miatt a nehezen megszerzett dokumentumot az olvasó inkább elvitte az épületből, hogy tanulmányozására kényelmesebb helyet keressen. A könyvtár a különféle várakozások helye volt sokak szemében, sorban állás a kölcsönzőben, várakozás a megürrült olvasótermi helyre, vagy a kevés számítógépes munkahely egyikére. A könyvtáros szemében pedig a könyvtár mindezek szomorú regisztrálása mellett a kihasználatlan kapacitások színtere is volt. A könyvtáros számos modern, nemzetközi szinten is hasonlítható minőségű, sok esetben elektronikus szolgáltatásra is felkészült volt, sőt ezeket nyújtotta is, viszont adott időben a felhasználóknak csak elenyésző töredéke számára elérhetően.

A modern egyetemi könyvtári feladatok végzéséhez, a könyvtári küldetés teljesítéséhez nem volt nehéz tehát meglátni a célt: az igényeknek, az információs társadalom egyre részletesebben megismerhető trendjeinek megfelelő új könyvtár felépítése szükséges.

És akkor milyen legyen?

Egymondatos célokat viszonylag könnyű megfogalmazni. Ahhoz azonban, hogy a majdani terve-

zők számára teljesen egyértelmű legyen, hogy a hallgatókat és oktatókat, kutatókat és tradicionálisan a régió értelmiségét is számítva több tízezres felhasználói kör számára a legkisebb takarítószer-raktárig bezárólag milyen funkcionális épületet kell tervezniük, rendkívül sok tény elemzése, összeillesztése szükséges.

A későbbiekben majd utalok az elméleti „miért”-ekre is, először nézzük az új épület iránti, lényegében szinte maguktól értetődően megfogalmazható alapkövetelményeket. Ezek – egyelőre felsorolás-szerűen – a következők:

- az új könyvtárépület az egyetem egésze számára legyen használható és hasznos;
- a hagyományos és az új, modern szolgáltatásokat jelentő feladatok egyaránt teljesíthetők legyenek benne;
- a potenciális felhasználók 5-10 százalék körüli részét egy időben legyen képes kiszolgálni (ez 1200-1500 felhasználói férőhelyet jelent);
- a modern információs technika egyszerre nagyszámú felhasználó számára legyen elérhető;
- a fentiekből következően a férőhelyek legalább fele számítógépes munkaállomással legyen ellátott;
- a hagyományos dokumentumállomány várhatóan legfrekvenciáltabban használt része (esetünkben 300-400 000 dokumentum) legyen szabadpolcon, közvetlenül elérhető;
- a könyvtárépület nyugodt, zajmentes olvasást, tanulást is tegyen lehetővé;
- az oktatók, kutatók kiszolgálása legyen magas szintű (szakolvasóterek, kutatószobák kialakításával);
- legyen szoros kapcsolat a gyors kiszolgálás és a gyors állománycsere érdekében az olvasóterek és a dokumentumraktárak között (ezt mi közlekedőedény-elnék neveztük);
- a nagyon fontos különgyűjteményi struktúra optimális kialakítása történjen meg;
- az épület egyik fő jellemzője a multifunkcionalitás legyen;
- az épületben legyenek célirányos terek (pl. csoportos tanulás terei, számítógépes kabinetek);
- az épület technikai szempontból legyen intelligens épület;
- az épület egésze a felhasználó számára könnyen áttekinthető legyen;
- a későbbi lehetséges és esetleges funkcióváltásokhoz az épület nyújtson (vagy tegyen lehetővé) maximális flexibilitást;
- az épület forgalma (mind az olvasó útja, mind a dokumentum útja) oly módon legyen szervezett, hogy az olvasót a legkevésbé zavarja;

- gyakorlatilag is legyen lehetséges az épület minden négyzetméterén számítógépes munkaállomás telepítése, illetve a hordozható eszköz használata;
- az épület oldja meg az összes ún. kiegészítő funkció ellátását (hallgatói szolgáltatások, rendezvények, konferenciák, kávézó, dohányzó, könyvesbolt, egyetemi ajándékbolt stb.);
- az épület illeszkedjék szorosan közvetlen környezetéhez;
- az épület kínáljon belül „emberi környezetet”, sugározzon meleget;
- legyen gazdaságosan működtethető.

Az építésztervezők kezébe az előbb felsoroltak természetesen az egyes könyvtári funkciók részletes ismertetésével együtt kerültek. Azt gondolom, itt a helye, hogy megemlítsen: a két tervező, *Mikó László* és *Szántó Tibor* a fentieket tartalmazó dokumentumok, feljegyzések és a sok-sok személyes megbeszélés nyomán „megtanultak könyvtárrul”, s kiválóan értelmezték a funkciókat és összefüggéseiket. Még az utolsó pillanatban is csiszolgatva, végül is olyan tervet tettek a kivitelezők elé, amelynek megvalósulása után bekövetkezett a hihetetlen. Öt éve működik a könyvtár, s olyan kérdést ezalatt még sem olvasó, sem könyvtáros nem tett fel, hogy ez vagy az miért nincs, miért ott van és nem amott, és miért ilyen és nem olyan. Új könyvtárat építtető könyvtárigazgatók visszaemlékezéseiben különleges helyet foglalnak el az építészekkel, berendezőkkel kapcsolatos vitáik, veszekedéseik. Ez az én beszámolómból teljességgel hiányzik, természetesen vitatkoztunk, de mindig az ügy (és egymás) iránti tisztelettel és szere-

tettel, vitáink jellemzően jóleső megegyezéshez és soha nem veszekedéshez vezettek.

Ismét elméleti megfontolások

A tervezés fő szempontjainak kialakításánál természetesen nagy szerepet játszott az elméleti háttér és a nemzetközi könyvtári világ egyes, újonnan épült felsőoktatási könyvtárában szerzett tapasztalat is (3. ábra).

Az elméleti háttér igencsak gazdagon állt rendelkezésre. Szakfolyóiratok cikkeinek, szakkonferenciák anyagainak tanulmányozása világossá tette, hogy abból a tényből kell kiindulnunk, hogy kihívásokkal teli jövő várja a megváltozni képes könyvtárakat. Világossá vált, hogy a felsőoktatási könyvtárak több lehetőséggel is élhetnek e kihívásokra válaszul. Egyik lépés a digitális könyvtár kialakítása a digitális oktatás–tanulás környezetének természetes kiegészítőjeként (ez nagy segítség az oktató számára, az adott kurzus számára, a megfelelő források biztosítására). Lehetőség a digitális hallgatói portfóliók kezelése, indexelése és integrálása a könyvtár egyéb információs forrásaival. Elkerülhetetlen az információhasználat oktatása a jövőben „tudásmunkásoknak” mind hagyományos, mind internethasználatra alapuló modulok segítségével, s a könyvtáros multidiszciplináris csapat tagjaként részt vehet a kurzusok tervezésében. Ugyancsak fontos lehetőség, hogy a könyvtár „tanulási központ”-ként az egyre aktívabb tanulási módszerek környezetét kiválóan képes szolgáltatni.

3. ábra Az új könyvtár építészeti terve: olvasóterem

Nem nehéz felfedezni az olyan általános tendenciákat sem, amelyek a könyvtárakat használók, sőt a felhasználók igényeinek, használati habitusának megváltozását jelentik. Ha az egyetemi kutatás (és ehhez szorosan kapcsolódóan az oktatás) változásait nézzük, számos közülük szinte szemet szúr. A természet- és a műszaki tudományok területén jellemző követelmény a mindenütt és állandóan elérhető széles sáv, a hatalmas tömegű adat, a vizualizáció, a szimuláció, a források összekapcsolása (adatok, tartalmak, számítástechnika), és a kapcsolódó multidiszciplináris szakértelem. A humán tudományok területén a változások kisebbek, de jelentőségük nagy: általánosságban növekszik a szoftverhasználat, a multimédia alkalmazása, és megnő a hajlam az interaktivitásra is.

Nem kevésbé fontos a hallgatói könyvtárhasználat változásait előidéző jelenségek sora, elsősorban a hallgatók tanulási körülményeinek alakulása sem. Egy tanulmány szellemes példája az, hogy „a kutatók mai generációja jobban ismeri a PubMed-et és a Google-t, mint a könyvtára polcain lévő dokumentumokat”. E megállapítás egyre inkább alkalmazható a hallgatókra is, ők jobban ismerik az elektronikus elérések lehetőségeit, technikáit, mint hogy egy kívánt könyvet megtaláljanak a szabadpolcon. A kutatás, oktatás változásai kényszerítően megjelennek a tanulásban is, vagyis a könyvtár felelőssége az elektronikus, digitális dokumentumok rendelkezésre bocsátása. A könyvtárnak túl kell lépnie a „klasszikus könyvtár”, „klasszikus szolgáltatások” mentalitáson (ám ezek értékeit megtartva, illetve magasabb szinten nyújtva). A könyvtárnak támogatnia kell az elektronikus adatbázisok, elektronikus folyóiratok/verziók, e-könyvek használatát, hiszen például egy közelmúltban készült bajor felmérés szerint az elektronikus médiát használó hallgatók 87%-ban az OPAC-ot, 33%-ban elektronikus adatbázisokat, 32%-ban e-folyóiratokat, 8%-ban e-könyveket használtak. Olyan új „könyvtárközeli” szolgáltatásokat kell bevezetnie, mint például a hallgatói ügyintézés, tantermek, számítógépkasztrok, közösségi terek nyújtása. S mindezek mellett törekednie kell a könyvtár 24 órás elérhetőségére (erre kijelölt, átalakított könyvtári tér, otthoni számítógépes elérés lehetőségével).

Az elmondottakra szinte triviális könyvtári válaszok közül közhely ugyan, de igaz, hogy az egyetemi könyvtárnak alkalmazkodnia kell az oktatás és a kutatás digitális forradalom okozta változásaihoz. A kulcskérdés a hozzáférhetőség (minden olyan tartalomhoz, amelynek meglétét az adott könyvtár

használója elvárhatja), vagyis *Leibnitz* ideájának modern megvalósulása: a könyvtár maga az Enciklopédia (hagyományos és elektronikus értelemben egyaránt). Még konkrétan fogalmazva, a könyvtárnak támogatnia kell az új kutatási, oktatási és tanulási módszereket, fel kell ismernie, hogy az egyetemek egyre inkább ragaszkodnak saját digitális vagyontukhoz és annak mind szélesebb körű hozzáférhetőségéhez, saját kezeléséhez (= digitális repozitórium, open access), s ebben a könyvtár vezető szerepet játszhat. Szükséges új típusú kapcsolat (partnerség) kialakítása az oktatókkal, kutatókkal, hallgatókkal, vagyis a szimpla egyoldalú szolgálat, szolgáltatások helyett együttműködés. Elkerülhetetlen minden típusú gyűjtemény és szolgáltatás „virtuális tanterembe” integrálása az új típusú tanulás támogatása érdekében. Ehhez természetesen új típusú partnerség kell a számítástechnika, az oktatástechnológia és az egyetemi kiadó egyetemi intézményeivel. A könyvtár feladatai közé tartozik, hogy kezdeményezze a szoros integrációt minden olyan intézmény között, amely a kutatást, az oktatást, a tanulást szolgálja, legyen szoros kapcsolata a „tanulási rendszerekkel” (pl. e-learning).

Nemcsak „központi”, hanem integrált könyvtár

A mindezekre történő figyelés mellett a leendő új könyvtár tervezésekor a szegedi egyetemi integráció könyvtári következményeit is figyelembe kellett vennünk. Visszatekintve (a finanszírozási változások miatt hosszúra nyúlt) tervezési időszakra, a legtöbb problémát nem az integráció következményei, hanem sokkal inkább az integráció előzményei jelentették. Jelentős leegyszerűsítéssel élve, az integrálódó öt szegedi felsőoktatási intézmény ötféle könyvtári rendszert jelentett, s a számos tanszéki, intézeti, kari könyvtár használóit tekintve rendkívül heterogén elképzeléseket és elvárásokat tartalmazott a könyvtár mint intézmény iránt. Könyvtári szakmai szempontból a kezdetektől fogva egyértelmű volt, hogy az új könyvtár a létrejött integrált új egyetem minden egysége és polgára számára egyenlően magas színvonalú szolgáltatásokat nyújtó, a szó szoros értelmében vett integrált nagykönyvtárat kell, hogy jelentsen az induláskor száznál is több tagkönyvtárat tartalmazó, könyvtári rendszernek aligha nevezhető addigi konglomerátum helyett.

A könyvtárakat, könyvtári szolgáltatásokat objektíven szemlélő egyetemi polgár természetesen tuda-

tában volt a szétaprózott könyvtári rendszer hátrányainak. Naponta érezte a korlátozott nyitvatartási időből, a sokszor egy szem könyvtáros távollétéből, a tanulmányozni kívánt folyóirat megtalálhatatlanságából, vagy éppen szekrénybe zártságából, az adott könyvtár elektronikus eszközhányából, az elektronikus feltártság hiányából és számos más okból bekövetkező hátrányokat. Biztonságosan és naponta tág időtartományban elérhető, világszínvonalú, a szó nemes értelmében vett nagyüzemi könyvtári szolgáltatásokat kívánt. E cél érdekében általánosan támogatta a közösen használható, az egyes könyvtárak állományait egy helyen integráló, a szolgáltatásokat egyszerre sokak számára elérhetően garantáló nagykönyvtár létrehozását. Támogatása mindaddig tapasztalható is volt, ameddig az integrálási folyamat az ő eddig megszokott, ugyan számos hibával teljesítő, de mégis saját könyvtáráig el nem jutott. Rövidre zárva: jelentős erők feszültek a mindent integráló nagykönyvtár tényleges megvalósítása ellen. A könyvtári integráció kérdése azonban sürgős és végleges döntést kívánt, hiszen ez a tervezés indításánál az egyik alapelemet, az épület, konkrétan a könyvtári terek nagyságát meghatározó feltétel volt. A probléma megoldását a teljes könyvtári integrációt illető egyértelmű rektori döntés jelentette, ennek elfogadá-

sát viszont egy könyvtári kompromisszum (az egyes oktatók, kutatók saját használatában maradó, hosszú időre kikölcsonzott, meghatározott számú dokumentum engedélyezése) erőteljesen segítette. Az eredmény az lett, hogy a már integrálódott egyetem akkor 10 karának kari, intézeti és tanszéki könyvtáraiból több mint hetven állománya, személyzete és szolgáltatásai egyesültek az új egyetemi könyvtárban (4. ábra). Csupán azon könyvtárak nem költöztek az új épületbe, amelyek földrajzilag nagyon távol lévő egyetemi karokat szolgálnak ma is (pl. Újszegeden, illetve Hódmezővásárhelyen).

A könyvtárak jövőjét illető kihívások, a válaszul megfogalmazódó nemzetközi fejlesztési trendek, a helyi, szegedi egyetemi sajátosságok és elvárások ismeretében kialakított tervezési útmutató (*A Szegedi Tudományegyetem Tanulmányi és Információs Központja. A meghívásos építészeti tervpályázat tervezési programja. Szeged, 2000. 64 p.*) nyomán elkészített terv eredménye az egyetemi polgárok számára 2004. december 9-én, a nyitás napján volt először látható. Mielőtt az épület rövid szóbeli bemutatásába fognék, a történeti hűség kedvéért egy sokak által felvetett kérdés tisztázását kísérem meg.

4. ábra Polcerdő, még üresen

Az épület neve a megnyitáskor *Tanulmányi és Információs Központ* volt, amely a későbbiekben *József Attila* nevét is felvette. A tervezés indításakor és folyamán a mára márkanévvé vált *TIK* csak „alcím” volt, a fő cím pedig: *Egyetemi Könyvtár*. Abból indultunk ki ugyanis, hogy igyekszünk a 21. század új könyvtártípusát megteremteni, amely a klasszikus szolgáltatásokon kívül újakat is ad: tantermet, konferencia-színteret, valamint hallgatói szolgáltatásoknak, az egyetemhez és a könyvtárhoz kapcsolódó boltoknak ad helyet. Abból kiindulva, hogy a könyvtári mag mint „elektronikus dolgozószoba” működik, megterveztük a „lakás” kiegészítő helyiségeit is, például éttermet, kávézót. A klasszikus könyvtári szolgáltatásokon kívüli egyéb területeket a könyvtár egyik főigazgató-helyettese irányította volna a személyi állomány terve szerint. Mára tény: a megnyitás óta az épület – természetesen számos szálon összekötődve és koordinálva – több szolgáltatásnak is helyet ad, ezek közül önálló intézményként az Egyetemi Könyvtár elsősorban a hagyományos és a modern könyvtári szolgáltatásokra koncentrál.

Séta az épületben, különös tekintettel az Egyetemi Könyvtárra

Mindenek előtt lássuk az épület főbb területi adatait (1. táblázat).

1. táblázat

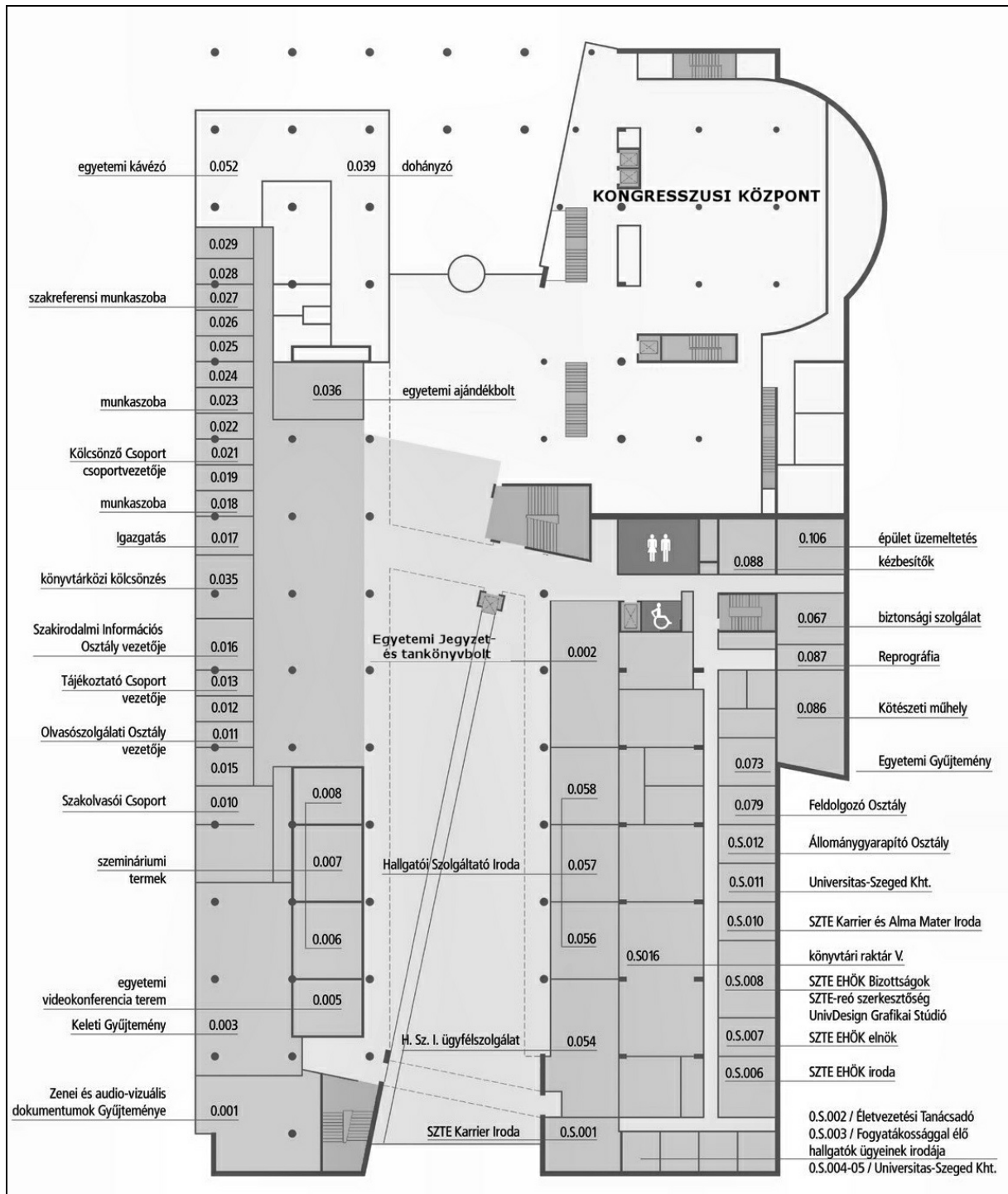
Területi adatok

A terek nagysága	
az épület (összesen)	24 942 m ²
az Egyetemi Könyvtár	14 684 m²
a konferenciaközpont	4 761 m ²
a parkoló	5 497 m ²
az Egyetemi Könyvtár hasznos alapterülete	10 388 m²
a hasznos alapterület megoszlása:	
a nyilvános terek összesen	6 670 m ²
olvasói terek (összesen)	4 600 m ²
a különgyűjteményi terek	733 m ²
PC-kabinetek	358 m ²
az egyéni és csoportos tanulás terei	362 m ²
a dokumentumraktárak összesen	2 646 m ²
hagyományos zárt raktár	1 986 m ²
tömör raktár	660 m ²
munkaterületek összesen	1 000 m ²

Az épületbe a **főbejáraton** belépve megkezdhetjük annak tanulmányozását, hogy a tervezéskor megfogalmazott előzetes célkitűzések, kívánalmak hogyan valósultak meg. Az **átriumba** érkezünk, amelyből már az épület földszintjén meggyőződhetünk arról, hogy a felhasználó könnyen áttekintheti az épület különféle funkciókat beteljesítő fő részeit. A földszint könyvtári terei a kölcsönző pulttal kezdődnek, ennek egy kisebb része a beléptető rendszeren kívül esik, hogy a csak dokumentumot vizsgáló rögtön visszaadhassák a könyveket. A beléptető (s távozáskor ellenőrző) rendszer után az **Általános Tájékoztató** – az épület jobb szárnyának földszintjén – alapvetően két dologban áll az olvasók rendelkezésére. Egyrészt egy segédkönyvtárat kínál, amely az átfogó, általánosan, illetve összefoglalóan tájékoztató jellegű műveket öleli fel, másrészt ez a helyszín, ahol az olvasók felvilágosítást és széles körű információszolgáltatást kérhetnek.

Az Általános tájékoztatót követi az **Általános folyóirat-olvasó tér**. Itt a napilapok (magyar és külföldi), a hetilapok (magyar és külföldi), az általános tudományos folyóiratok (magyar és külföldi), a közlönyök, az értesítők és a pihenést, tájékozódást, kulturálódást segítő folyóiratok, magazinok adott évi kurrens számai találhatóak (míg a folyóirat évet megelőző számok, a korábbi évfolyamok kötetei a megfelelő tematikus olvasói térben, illetve a raktárban nyertek elhelyezést).

Az átriumból körbenézve a könyvtári szolgálatok különféle nyilvános terei láthatók (5. ábra). Az épület jobb oldalán két szinten a **szakolvasók** terei kaptak elhelyezést. Mindkét, közel hat méter belmagasságú szint átriumra néző fele galériával két részre oszlik, a galéria földszintjén és emeleti szintjén szabadpolcon helyezkedik el közel 400 000 kötetnyi hagyományos dokumentumanyag. A nagy belmagasságú terekben az olvasói férőhelyek találhatóak (a két szinten összesen több mint 800). A szakolvasók az egy-egy nagy tudománykörhöz tartozó könyveket és folyóiratokat tartalmazzák. Az elrendezés tematikus, a művek tudományágak, tudományterületek szerint vannak csoportosítva. Az öt szakolvasói tér a következő: Általános és társadalom-, illetve humántudományi szakolvasói tér, Történettudományi szakolvasói tér, Magyar és idegen nyelvek és irodalmak szakolvasói tere, Természettudományi szakolvasói tér, Élettudományi szakolvasói tér.

5. ábra A könyvtár földszinti alaprajza

A szakolvasói terek szakítottak a klasszikus olvasótermi koncepcióval, s azzal a megoldással is, amikor ún. kölcsönzői könyvkiválasztó övezet van a könyvtárban. A szakolvasó az új könyvtárban egyesíti a hagyományos olvasótermi és a kölcsönzői könyvkiválasztó övezet funkcióit. Különféle

technikai megoldások segítik, hogy a szabadpolcon együtt található a kölcsönözhető (akár többes-) példányok és azok a művek, amelyek szigorúan csak helyben használhatók.

A szakolvasói terek szintjeivel szemben kaptak elhelyezést a számítógépes kabinetek, illetve az egyéni és a csoportos tanulás terei. Az összeköttetést a két tér együttes elején és végén lévő átjárók, az átriumot kereszt irányban átszelő hidak biztosítják. Ez a megoldás két tervezési előfeltételt is megvalósít. Egyrészt szerves kapcsolatot teremt a hagyományos dokumentumok és az elektronikus dokumentumok, információk használatát szolgáló terek között (illetve mindkét típus használatát mindkét tércsoportban engedi). Másrészt viszont a nagyobb forgalommal és zajjal járó számítógéphasználatot elkülöníti a zajmentes, nyugodt körülményeket követelő tanulási terektől.

Nézzük tehát először az **Egyéni és csoportos tanulás terét**, amely a bal épületszárny 3. emeletén van. A tér lehetőséget ad arra, hogy a hagyományos olvasótermi zónák csendes tanulást biztosító terei mellett kisebb-nagyobb munkacsoportok együtt dolgozzanak közös feladataikon, hallgatók beszélhessék meg egymással közös teendőiket, s mindezt tegyék könyvtári környezetben. Ebben a nagy (közel 100 férőhelyes) térben mozgatható bútorok, mobil válaszfalak teszik lehetővé az adott csoportoknak megfelelő tér kialakítását. Korlátozott számban számítógépek is rendelkezésre állnak, hogy a könyvekkel, folyóiratokkal együtt segítsék a felkészülést, a csoport munkáját. A funkció jellegéből adódóan ezekben a terekben megengedett lesz a csendes beszélgetés.

A **számítógépes kabinetek** szintén az átrium bal oldalán, az épületszárny 1. emeletén és a 3. emelet egy részén kaptak helyet. A több mint 200 számítógépen az általunk hálózaton keresztül nyújtott szolgáltatások (elektronikus folyóiratok, adatbázisok, e-tankönyvek stb.) elérése mellett teljes internet-hozzáférést nyújtunk, valamint MS Office eszközöket (vagyis pl. szövegszerkesztő, táblázatkezelő programokat) is. A kabineteket használók számára itt lehetőség van az elektronikus dokumentumok lementésére és nyomtatására is.

Az elmélyült kutatómunkát segítik az épület bal szárnyának emeletein és azok galériáin az egy személyes kutatófülkék, amelyeket előzetes bejelentkezés alapján lehet igénybe venni.

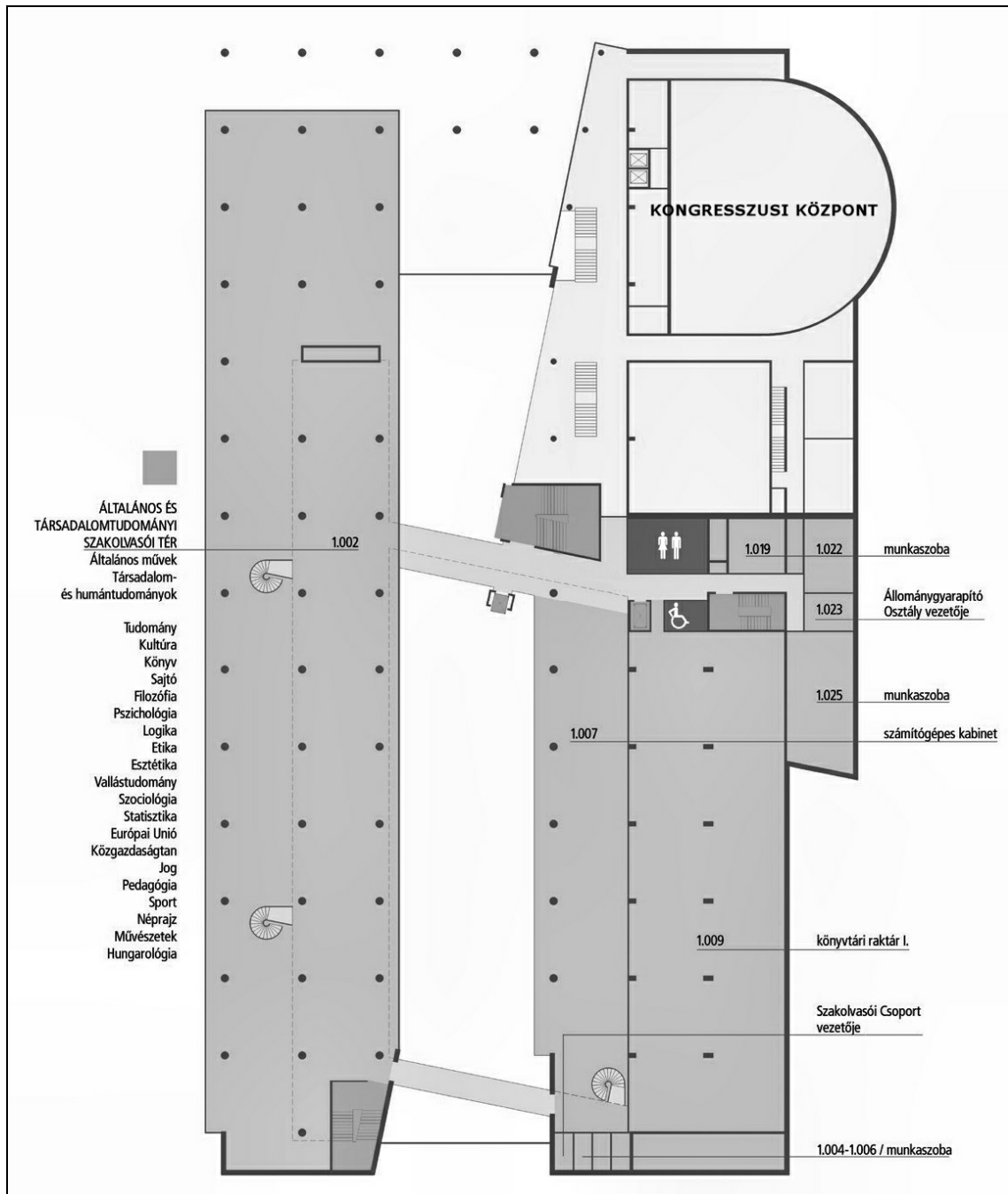
Az új épület tervezésének kezdetén a könyvtár nagyszámú **különgyűjteményének** elhelyezésére olyan elképzelés született, hogy azok a földszinten, az átrium jobb és bal oldalán helyezkednek

majd el, kivéve a *Régi és ritka könyvek tárá*t (amely a 3. emeleten, reprezentatív kivitelezésben kapott helyet). A megvalósításkor azonban úgy láttuk, hogy közülük egyesek a zárt raktárakban, mások a szakolvasó terek elkülönített részeiben jobban és logikusabban lesznek elhelyezhetők. Ezért az átriumban csak két nagyobb különgyűjtemény, a *Keleti Gyűjtemény* és a *Zenei Gyűjtemény* található jelenleg.

A felhasználók által leggyakoribban használt terek tehát az átrium jobb és bal oldalán, egymással több közlekedő híddal összekapcsolt terekben vannak. A szolgáltatásokat nyújtó háttér, a raktárak, illetve a könyvtári személyzet munkahelyei e terekhez közel, de jól elkülönítve találhatóak (6. ábra). Az egyéni és a csoportos tanulás tere, valamint a számítógépes kabinetek mögötti épületrész ad helyet a **raktáraknak**. Ezek négy szinten elhelyezkedő három hagyományos és egy tömör raktári részt jelentenek, összesen kb. 36 kilométernyi polcozattal berendezve. A tervezés kezdetén könyvtári részről 5000m² raktárterülettel számoltunk, ezt azonban a nemzetközi szakértői bizottsággal több tárgyaláson sem tudtuk elfogadtatni. Ellenkezésük alapja az volt, hogy a jövő az elektronikus dokumentumoké, amelyek tárolása nem igényel tényleges fizikai helyet. Sajnálattal tapasztaltuk már a beköltözés után nem sokkal, hogy a jelenleg meglévőnél közel kétszer nagyobb terület iránti igényünk reális volt, raktáraink mára szinte teljesen beteltek.

A könyvtárosok munkahelyeinek kialakításakor a fő szempont az volt, hogy a nyilvános szolgálatot teljesítők számára ne csupán az ügyeleti munkahelyük, hanem a háttérmunka végzéséhez egyéni munkahelyük is legyen, s e munkahelyek a nyilvános terek közelében helyezkedjenek el. Így az olvasószolgálati, tájékoztató könyvtárosok munkaszobái a földszinten, a szakolvasói terek szárnyában találhatóak. A könyvtár működését szolgáló egyéb osztályok munkaszobái az épület bal oldalán a raktári szintek mellett kialakított három szinten nyertek elhelyezést.

Az épület szorosan vett könyvtári részének ilyen kialakítása optimálisan teszi lehetővé a felhasználók logikus és áttekinthető útvonalai mellett a dokumentumok útjának megoldását is, az épület méretei miatti nagy távolság ellenére is, a dokumentumok mozgatása a beérkezéstől a megállapított helyükre kerülésig egyszerűnek mondható.

6. ábra A könyvtár 1. emeleti alaprajza

Miért kell még hosszú ideig?

Abban a reményben, hogy e rövid séta alapján a könyvtár fő részei és azok egymáshoz való viszonya nagy vonalakban világos lett az írás olvasója előtt, befejezésül arról ejtenék néhány szót, hogy miért is kell még remélhetőleg nagyon hosszú ideig az épület és a könyvtár.

A válaszhoz ismét visszatérnék a kissé elméletibb síkon megközelített és kissé általánosabb megfogalmazásokhoz. Rendkívül triviális alfabént és ómegaként mindig az információs (tudás-) társadalomból, annak igényeiből kell kiindulni, de nem tehetünk másképp. Ha ennek jellemzőit, mint például azt, hogy a fő cselekvési irányok és döntések meghatározója az információ és a tudás, azt, hogy a döntés minősége az információk mennyiségétől

és minőségétől függ, valamint azt, hogy az információkhoz való hozzáférés az életminőség alakításának egyik legfontosabb tényezője és végül, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében az információknak és a tudásnak egyaránt kitüntetett szerepe van, akkor evidens, hogy a könyvtárakra nézve ezen állításokból sok minden következik.

Három ún. makrotényező a jövőbeni szerepre mindenképpen irányadó. Ezek a következők: az információmennyiség exponenciálisan növekszik, a tudás egyre komplexebbé válik, s a tradicionális írásbeliség megváltozik.

Mindezekre szerény nézetem szerint a jelen (és még legalább egy-két következő évtized) könyvtári válasza a komplex könyvtár kialakítása és fejlesztése. A komplex könyvtár fogalmát a nemzetközi szakirodalomban meghonosodott hibrid könyvtár fogalom értelmében használom. Ez a hagyományos dokumentumállomány és az egyre növekvő digitális formában használható tartalmak szerves szimbiózisa. Épület is, amely bármely tartalom helybeni és egyre inkább távoli elérésű használatát rendkívül magas szintű hozzáadott értékkel kiegészítve biztosítja. Még pontosabban, a komplex

könyvtár a hagyományos vagy új épületében tovább működő olyan osztott információs rendszer, amely mind hagyományos, mind változatos elektronikus dokumentumait tekintve biztonságos tárolást, a felhasználónak pedig kényelmes, és hatékony hozzáférést tesz lehetővé a legfejlettebb digitális technológiákkal és adatátviteli hálózatokkal támogatott könyvtári folyamatok révén.

Reményeink szerint 2004 decemberének elején közelebbről az egyetem, kissé szélesítve a használói kört: a régió értelmisége, s még szélesebbre tárva a hazai és a nemzetközi információs társadalom igényeit kielégíteni képes szolgáltatásoknak helyet adni tudó, a könyvtáros szakemberek munkáját kellemesebbé tevő, fejlesztési terveiknek lehetőséget adó épület nyitotta meg kapuját.

Beérkezett: 2010. I. 25-én.

Mader Béla

az SZTE Egyetemi Könyvtár
főigazgatója.

E-mail: mader@bibl.u-szeged.hu

Fizetőssé válik a The Times és a Sunday Times weboldala

Rebekah Brooks, a kiadó vezérigazgatója közleményében rámutatott, hogy hamarosan *Rupert Murdoch* médiamágnás sajtóbirodalmához tartozó *The Sun* és a *News of the World* bulvárlapok portáljai is követik a példát – jelentette a *The Guardian*. A *The Times* és a *The Sunday Times* májusban indítja el új weboldalait, amelyek a bejelentkezett olvasók számára egy hónapon át ingyenesen hozzáférhetők lesznek.

A *The Times* és a *The Sunday Times* a brit lapok közül elsőként teszi teljes egészben fizetőssé az általa szolgáltatott digitális tartalmakat. Júniustól napi egy fontot, vagy heti két fontot kell fizetnie annak, aki e két lap közül valamelyik online kiadását szeretné olvasni. A regisztrálást a timesplus.co.uk webcímen lehet megejteni.

A *TimesOnline* napi látogatóinak száma 1,22 millió. Ha csak az olvasók 5 százaléka dönt úgy, hogy a napi befizetést választja, akkor az havi 1,83 millió font bevételt eredményez. Ha 10 százalék dönt a napi díj mellett, az 3,66 milliót hoz a két lap konyhájára. A heti előfizetésből természetesen kevesebb pénz folyik be.

Rupert Murdoch 2009 augusztusában jelentette be, hogy az összes portálját díjkötelessé teszi. Jobb, és a többi kiadótól eltérő tartalomszolgáltatással szeretné megakadályozni, hogy törzsolvasói az ingyenes netlapokhoz pártoljanak át.

/SG.hu Hírlevél, 2010. március 27., <http://www.sg.hu>

(SzP)

Ficzko Ildikó – Keveházi Katalin – Sándor Ákos

Új épület: új és megújult szolgáltatások

Hagyományos és nem hagyományos informatikai szolgáltatások a szegedi Egyetemi Könyvtárban – és ami mögöttük van

Nem csupán fizikai tereit illetően került a szegedi Egyetemi Könyvtár új helyzetbe öt évvel ezelőtt, hanem informatikai lehetőségei is megsokszorozódtak. A régóta megfogalmazódott igények kielégítése mellett arra is lehetőségünk nyílt, hogy az új eszközökkel újszerű szolgáltatásokat is kipróbáljunk. Ebben az írásban ily módon a régi-új és a sokban még kísérletinek számító szolgáltatásainkról, megoldásainkról szeretnénk közös portrét, vázlatos áttekintést adni.

Az Egyetemi Könyvtár 2004 telén hatalmas lehetőséghez jutott, hiszen az újonnan elkészült könyvtárépületben a korszerű könyvtári terek mellett az épülethez igazított infrastruktúra is helyet kapott¹. Kliens gépeink száma megsokszorozódott, de – ami a jelen cikk miatt érdekesebb –, megsokszorozódott a kiszolgáló szervereink kapacitása, s az épület az egyetemi hálózatba egy, a korábbinál sokkal nagyobb áteresztőképességű hálózati aktív eszközön keresztül került bekötésre. Mindez lehetőséget adott arra, hogy könyvtári szolgáltatásainkat jelentősen átalakítsuk és bővítsük, illetve ezek mellé, ezeket kiegészítve – technológiai fejlesztéseink eredményeképpen – új, kényelmes, akár távolról is igénybe vehető lehetőségeket adjunk az egyetem minden polgárának, olvasóinknak. Kivételes lehetőségeinket igyekeztünk és igyekszünk úgy felhasználni, hogy a szükségletek és a lehetőségek optimális összehangolásával könyvtárunk automatizáltságát fejlesszük.

A könyvtár megváltozott jellege

Szolgáltatásait tekintve az egyik, általunk nagyon várt fejlemény volt az, hogy a korábbi zárt raktári rendszerű könyvtárból *szabadpolcos könyvtárrá* válhattunk. Ez természetesen nem a teljes anyag szabadpolcos hozzáférhetőségét jelentette, hiszen a közel 1,5 millió kötetből álló anyagnak csak egy részét, mintegy 300 000 művet tudtunk ebben a rendszerben elhelyezni, de ez nemcsak, hogy több volt, mint a régi könyvtár olvasótermeiben található kb. 30 000 kötet, hanem szemléletbeli és szolgáltatásokat érintő változásokat is jelentett.

A régi könyvtárban működő olvasóteremben elhelyezett műveknek gyakorlatilag az egészét az jellemezte, hogy helyben használatosak voltak, egy kis részük (*Hungarika Gyűjtemény, Kanada Gyűjtemény* egyes kötetei) volt csak kölcsönözhető, illetve bizonyos dokumentumok bekerültek az ún. éjszakai kölcsönzésbe. A jelenlegi, négy szinten elhelyezett öt szakolvasóteremben a kihelyezett könyvanyag nagy része a kölcsönözhető kategóriába tartozik, de egyetemi polgárok számára a helyben olvasható állomány egy része is hazavihető éjszakára. Az új elrendezés lehetővé tette látogatóinknak, hogy maguk vegyék le a polcra, nézzék meg az elvinni szándékozott művet. A böngészést, válogatást a tematikus elrendezés segíti (a jelzeteleshez rövidített ETO-számokkal dolgozunk), a használatra vonatkozó információt pedig a kötetek gerincére ragasztott – szintenként más-más színű – címkék hordozzák.

Az olvasói terekben erre a célra elhelyezett 32 olvasói terminálon tettük/tesszük elérhetővé valamennyi multimédiás CD-nket, illetve DVD-nket. A multimédiás CD/DVD-kről készült kép, valamint egy saját fejlesztésű Windowsos programcsomag használatával a lemezek adatait és tartalmát a szerveren tároljuk. Módszerünk alapja, hogy egy default-telepítésű Windows XP fájlstruktúráját és registry-állományát összevetjük a multimédiás CD/DVD egyedi telepítése utáni állapottal, majd ezt a különbséget tároljuk el, mint egy „szoftvercsomagot”. A felhasználók kategóriákra bontott listából választhatnak a lemezekből, a rendszer pedig a tárolt „szoftvercsomag” másolásával automatikusan telepíti és futtatja azt a fizikai adathordozó helyi használata nélkül².

A „katalógustípusú” információforrások

Mivel a konkrét művek megtalálásához célszerű útmutatást adni, s mert anyagunknak csak egy része szabadpolcos, a számítógépes katalógus használata továbbra is intenzív maradt mind a könyvtárosok, mind a látogatók részéről. A földszinti *Tájékoztató ügyelet*nél és a szakolvasótermekben mintegy 30 olyan számítógép van, amelynek alapvető rendeltetése az, hogy a katalóguson keresztül tájékozódni lehessen a könyvtár anyagában. Ezek intranetes gépek, amelyeken el lehet érni a könyvtár honlapján lévő információkat, de külső forrásokban már nem lehet böngészni. A felhasználó a „Raktári kikérő” (1. ábra) ikonra kattintva tudja elindítani a Corvina integrált rendszer egy olyan OPAC modulját, amely – mint neve is utal rá – nemcsak lehetővé teszi, hogy lelőhely, jelzet és státuszinformáció közlésével lokalizálja a keresett anyagot, hanem a raktárakban lévő anyag kölcsönzés vagy helyben olvasás céljára történő kikérését is.

Az elmúlt években amellett, hogy teljes egészében feldolgoztuk a könyvtári integráció révén egybe gyűjtött anyag szakolvasótermi részét, és sokat haladtunk a raktári állományok retrospektív feldol-

gozásával, egységes rendbe állításával, igyekeztünk egyre finomabbra hangolni a lelőhely-, és státuszinformációkat is úgy, hogy a felhasználókat a lehető legérthetőbben tájékoztassuk a kívánt anyag hollétéről. A katalógus pontosan jelzi, hogy a mű hányadik emeleti szakolvasóteremben vagy raktárban, melyik különgyűjteményben, vagy külső (klinikai, tanszéki) lelőhelyen mely jelzet alatt található. Ha a mű egyik szakolvasóteremben sem található, de raktári példányunk van belőle, az olvasó az ablak „Raktári kérés” menüpontjára kattintva elindíthatja kérését. Raktárból csak beiratkozott olvasóink kérhetnek ki, ezért következő lépésként az olvasónak meg kell adnia olvasójegyének vonalkódját és jelszavát (utóbbit minden beiratkozott olvasónak a rendszer generálja, és ez természetesen megváltoztatható). A kérés céljának (Kölcsönzés, Helyben olvasás) megjelölése után helyi használat esetén a program felkínálja a kiszolgálás helyének megválasztását is: hányadik emeleti szakolvasóteremben kívánja az olvasó átvenni a művet. Kölcsönzési opciónál a „Kölcsönző, földszint” eligazítás jelenik meg. A raktári kikérő program segítségével az olvasó nyomon követheti az adott naptári napon leadott kéréseit és azok teljesítésének státuszát.

OLV 4.0.49 [testdb: SZTE EK test adatbázis, Saeged]

Műveletek

Bejelentkező: Teszt Elek

Az alábbi lista a folyamatban levő és a mai napon lezárt raktári kéréseit mutatja:

Raktári kérések:

Nr.	Kérés időpontja	Kérés célja	Állapot	Aktuális információ	Kiszolgálás helye	Szerző	Cím	Kötet	Évsz.	Szám	Inform...
1	2010-01-21 10:18:02	Kölcsönzés	Új	Még visszavonható	Kölcsönző, fő...	Lator László	A világirodal...	1			

Raktári kérés paramétereit

Szerző: Arany László

Cím: Magyar népmesék /

Kérés célja:

Kiszolgálás helye:

Kötet:

Ha tud olyan kiegészítő információt, amivel esetleg segítheti a raktáros munkáját, kérjük, írja be ide:

Az alábbi lista a fenti feltételeknek megfelelő raktári dokumentumokat mutatja. Ezek közül csak **egy**et fog lehozni. Ha több dokumentumot szeretne kérni, mindegyikre **külön kérést** kell leadnia.

Raktárból kérhető dokumentumok:

Nr.	Évszám	Kötet	Lelőhely	Státusz
1			EK Külső raktár	Kölcsönözhető
2			EK Raktár, 1. emelet	Kölcsönözhető

Vonalkód: 9990000000085002

Kérés célja:

Kiszolgálás helye:

Szerző: Lator László

Cím: A világirodalom

Kötet: 1

Évszám:

Szám:

Információ a raktárosnak:

1. ábra A „Raktári kikérő” olvasói felülete

Míg a *Raktári kikérő program* a könyvtáron belül teszi lehetővé a művek megtalálását, katalógusunk webes felülete a távoli hozzáférést segíti. OPAC-unk az SZTEEK adatbázis portáljának része. Ez a portál a saját fejlesztésű *Bodza* szoftveren (2. ábra) keresztül érhető el³, ahonnan nemcsak bibliográfiai adatbázisaink (pl. az *Egyetemi Bibliográfia*), hanem *Digitális Képadatbázisunk*, és az olvasók által is gyakran használt távoli hozzáférésű adatbázisok (pl. OSZK NEKTÁR, Library of Congress) is elérhetők.

Ez azt is jelenti, hogy a könyvtár számítógépes kabinetjeiben elhelyezett gépekről is lehet információt szerezni a könyvek hollétéről. A *Katalógusok* menüponton kívül a könyvtár honlapjának nyitóoldala egy gyorskeresési lehetőséget (szerző, cím, csak folyóiratok) is kínál, valamint a *Részletes keresés* menüből közvetlen belépést a katalógusba. A keresőfelület legördülő mezői (szerző, cím, kiadás, megjelenés, dokumentumtípus, nyelv, tárgyszó, ETO-jelzet, ISBN/ISSN, gyűjtemény, lelőhely kód, példány státusz) számos keresési kombinációt tesznek lehetővé. A találati lista a

rövid megjelenítésben a találatok számán kívül szerzőt, címet, megjelenési adatokat, összes és elérhető példányszámot, valamint dokumentumtípust mutat. A találatok rendezhetők szerző, cím, dátum, dokumentumtípus, forrás szerint, mégpedig úgy, hogy ezeken belül kérhetünk csoportosítást, összesítést, grafikonos ábrázolást. A találatok egyenként, vagy a lista teljes egészében különböző formátumokban⁴ letölthető(k) és/vagy e-mailben elküldhető(k). A találatok részletes megjelenítése többféle formában kérhető⁵, vagyis könyvtáros, gyakorlott, vagy katalógushasználatban kevésbé jártas felhasználó egyaránt megtalálja a számára szükséges mennyiségű információt hordozó formát. A mű beazonosítása után az olvasó számára minden bizonnyal a *Példányadatok* információi a legfontosabbak. A példányok listája meghatározott prioritással, lelőhely szerint rendeződik: elsőnek a könyvtár szakolvasótermeiben, utána raktáraiban található szerepelnek, majd a különböző egyéb (különgyűjteményi, tanszéki, intézeti, más könyvtárbeli) lelőhelyű példányok. A lista közli a példány aktuális státuszát, raktári számát, szakolvasótermi elhelyezés esetében a téma számát.

2. ábra Az SZTEEK „Bodza” adatbázis portálja

The screenshot shows a library catalog interface with two main panels. The left panel displays the following information:

- Szerző:** Bakonyi Géza
- Cím:** Bevezetés a könyvtári informatika alapjaiba : tankönyv / Bakonyi Géza, [Kokas] Károly
- Sorozatcím:** (Habent sua fata libelli ; 2.)
- Egységesített cím:** Habent sua fata libelli
- Megjelenés:** 2006 Szeged : JATEPress, 2006
- Terjedelem:** 180 p. : 24 cm
- Tárgyszó:** Könyvtártudomány — Informatika — Tankönyv
- Nyelv:** magyar
- Egyéb nevek:** [Kokas] Károly
- ISBN:** 963 482 764 0
- Dokumentumtípus:** könyv

The right panel shows a floor plan of the 1st floor (1. emelet) with a red arrow pointing to a specific location. Below the floor plan, it indicates "1 kapcsolódó tétel →".

3. ábra A példányadatok térképes megjelenítése

Webes katalógusunk a tematikus jelzet megadása mellett további segítséget is nyújt egy-egy dokumentumnak a hatalmas szabadpolcos terekben való megtalálásához: a példányadat mellett látható, és az adott szakolvasóteremre jellemző címkék színével megegyező ikonra kattintva megjelenik a megfelelő szint térképe. Ezen piros nyíl mutatja a dokumentum pontos helyét az állvány- és polc-számmal együtt (3. ábra).

Ilyen információt a honlapon is talál az olvasó, ha – akár intraneten, akár interneten keresztül – megnyitja honlapunknak azt a menüpontját, ahol szakolvasótermeink tematikus elrendezése a témáknak megfelelő polcszámokkal táblázatos formában megjeleníthető (ezt honlapunkon a *Gyorslinkek* alatt is kiemeltük).⁶

Új fejlemény, hogy informatikusaink kidolgoztak egy olyan programot és eljárást, amelynek segítségével a szakolvasótermek csoportvezetője folyamatosan karban tudja tartani a témák elrendezésében bekövetkezett változásokat (pl. átrendezés, más csoportosítás), és az apróbb-nagyobb módosítások rövid időn belül frissülnek a katalógusban. Ennek webes kimenetét kidolgozva, ugyanezzel az egy bevitellel a honlapon található

tematikus táblázatok is aktualizálódni fognak. A nyilvántartáshoz egy külön XML fájl készült, amelyben ezek az összerendelések tárolódnak (olvasótermi jelzet ↔ olvasótermi polc jele). A *Bodzában* látható példányadatok megjelenítésekor az XML fájlból generált JavaScript program az SVG szabvány⁷ segítségével „rajzolja rá” a könyvtár alaprajzának megfelelő pontjára a nyilat.

Az SZTE Egyetemi Könyvtárban az 1970-ben szerveződött *Egyetemi Gyűjtemény* egyik alapvető feladata az egyetemi oktatók, kutatók publikációinak összegyűjtése és *egyetemi bibliográfia* készítése. Az *Egyetemi Bibliográfia (EBIB)* adatbázisának építése a volt JATE négy karának (ÁJTK, BTK, TTK, GTK) oktatói, valamint az ún. *Központi Egységek* diplomás dolgozói publikációinak 1981-től történő feldolgozásával indult. Az adatbázisba a következő típusú dokumentumok adatait gyűjtjük: nyomtatásban vagy elektronikus formában (CD, internet) megjelent tudományos és ismeretterjesztő írások, előadások, doktori disszertációk (egyetemi doktori, kandidátusi, PhD, akadémiai doktori értekezések), az egyetem oktatói-kutatói által szerkesztett, fordított vagy lektorált művek, bibliográfiai összeállítások, recenziók, egyetemtörténeti

írások, nekrológok, méltatások, elő- és utószók, bevezetők.

A bejelentés többféle módon lehetséges: az egyetem egységeinek vezetőitől minden év tavaszán körlevélben kérjük az előző évben megjelent publikációk bejelentését. Az ezen az úton beküldött adatokat a beérkezést követően folyamatosan dolgozzuk fel: a beérkező adatokat ellenőrizzük, s ha még nem található meg adatbázisunkban, a könyvtári címléírási szabványnak megfelelően (szükség szerint módosítva) tároljuk; a javíthatatlanul hiányos rekordokat, illetve a nem egyetemünk oktatói által írt művekről készült bejelentéseket töröljük. Emellett lehetőség van online bejelentésre is az egyetemi gyűjtemény honlapján megtalálható adatbeviteli űrlap segítségével.⁸ Itt rögzíthetők és elküldhetők a publikáció legfontosabb adatai (az űrlap használatában kitöltési útmutató segít). A webes bejelentés az év folyamán folyamatosan is történhet, mert az új rekordokat is folyamatosan ellenőrizzük, javítjuk, így a tárgyév bibliográfiai tételei is megjelenhetnek a bibliográfiai adatbázisban. Az év elején beküldött listákat természetesen olyan szempontból is ellenőrizzük, hogy nem tartalmaznak-e webes bejelentéssel készült rekordokat. Ha egy tanulmány teljes szövege korlátozás nélkül hozzáférhető az interneten, a rekordban megadjuk az elérhetőségét (URL), ez a tanulmány gyors megtalálását teszi lehetővé. Az Egyetemi Bibliográfia adatbázisa mindegyik katalógusfelületünkön elkülönítetten is lekereshető. Az egyetemmel kapcsolatos információkat kereshető cikk-, disszertáció- és képadatbázis egészíti ki.

Az SZTE, figyelembe véve a világban megfigyelhető tendenciákat, az európai egyetemek és kutatóintézetek utóbbi időben felerősödött és összehangolt törekvéseit, s nem utolsósorban a hazai fejleményeket (CEU, MTA, Debreceni Egyetem, illetve HUNOR szerveződés), úgy döntött, hogy *egyetemi repozitórium*-szolgáltatás kialakításába kezd („Contenta” projekt). Így az Egyetemi Könyvtár hozzálátott e digitális archívum kialakításához, amely teljes szövegében (illetve teljes képi vagy mozgóképi, illetve hang mivoltában) képes tárolni, indexelni az oktató- és kutatómunka során keletkezett és megőrzésre érdemesnek tartott dokumentumokat, feltárja ezeket, és összekapcsolja a meglévő adatbázisokkal, elsősorban az Egyetemi Könyvtár katalógusával, illetve az egyetemi dolgozók publikációs adatbankjával. Első lépésként a disszertációk feldolgozása és feltöltése történik

meg az egységes univerzitás alapítási dátumáig (2000) visszamenőleg.⁹

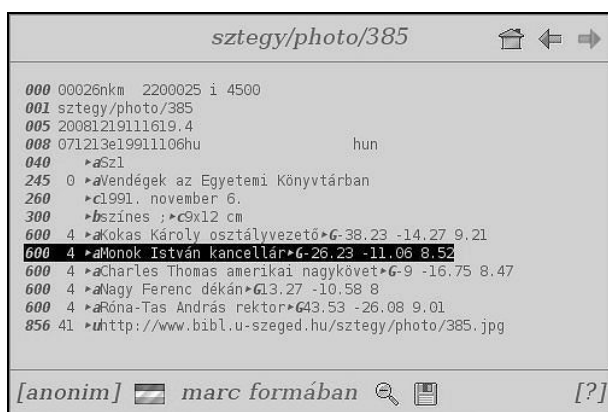
Adatbázisaink illetve digitális szolgáltatásaink közül megemlítendő még a **Médiatéka**, melynek részletes ismertetése a jelen számban, *Kokas Károly* tanulmányában olvasható.

Az elektronikus források: előfizetett és nyílt hozzáférésű folyóiratok, adatbázisok, e-könyvek feldolgozása külön adatbázisban (EJOU) történik, amelynek rekordjai mentéskor a teljes állományt tartalmazó adatbázisba (JATEDB) is bekerülnek, az OPAC-ban lefolytatott kereséssel is megtalálhatók, elérhetők. A külön adatbázist azért hoztuk létre, mert így honlapunkon kiemelten, betűrendes és tematikus elrendezésben is el tudjuk helyezni ezeket a dokumentumokat.¹⁰ Ez leegyszerűsíti a rekordokban szereplő URL-ek folyamatos ellenőrzését is. A listákban szereplő címek mellé beépített E-Help gomb segítségével a felhasználók továbbbíthatják ezekkel a dokumentumokkal kapcsolatos kérdéseiket, kéréseiket. Alapvetően két problémát lehet jelezni az űrlapon: a forrás nem elérhető (ez a default), vagy a használathoz jelszót kér. A név, e-mail cím, megjegyzés mező kitöltése után az űrlap elküldhető. Az üzenet kézhezvétele után a probléma tisztázásában az első lépést a Szakirodalmi Információs Osztály egy tájékoztató könyvtárosa teszi meg, aki a megoldás keresése folyamán kommunikál az Állománygyarapítási és a Szakreferensi Osztályal.

Képadatbázisunk az egyetemi épületekről, eseményekről illetve egyetemi polgárokról készült fotókat tartalmaz.¹¹ Minden kép mellé a legalapvetőbb információkat tartalmazó leírás készül: ki(k) látható(k) a képen, ki, mikor, milyen eseményen készítette. Ezeket az adatokat MARC formátumban tároljuk, amelyben természetesen rögzítjük a kép helyének URL-jét is. Hogy hosszú távon is lehetővé tegyük a képeken található objektumok/személyek azonosíthatóságát, ezek nevét is rögzítjük, illetve egy Bodza-alkalmazás segítségével „megjelölhetővé” tesszük a képeken. A fényképeken látható objektumok a feldolgozás során virtuálisan bekarikázhatók, s e kör középpontjának koordináta és sugara is bekerül a rekordba, a hozzárendelt névvel együtt. A rekordban meghatározott nevek fölül mozgatott egérkurzor a képen megjeleníti a hozzá tartozó virtuális karikát. Ez fordítva is működik: a képen az egyes objektumok/személyek fölé mozgatva a kurzort, megjelenik a hozzá tartozó név (4., 4a. ábra).^{12, 13}

4. ábra Megjelölt fotó a képadatbázisban ...

4a. ábra ... és a hozzá tartozó MARC rekord

Kölcsönzés: jelen és közeljövő

A *könyvtárközi kölcsönzést* igénybe veheti a könyvtár minden beiratkozott olvasója, aki vállalja az útmutatónkban leírt könyvtárközi kölcsönzési szabályok betartását. Ha az online és a hagyományos katalógusok ellenőrzése után biztos állítható, hogy a keresett mű nincs meg a városban, az olvasó online könyvtárközi kölcsönzés kérelmítésével igényelheti meg azt. Kizárólag az űrlapokon keresztül fogadjuk a kéréseket. Két különböző dokumentumtípushoz kétféle űrlap közül választhat az olvasó. Könyv kérése esetén a következő ada-

tokat kérjük: az olvasó neve, az olvasói kategória (oktató, PhD hallgató, hallgató, városi olvasó), értesítési cím (e-mail, mobil), a kiadvány adatai: szerző, cím, a megjelenés helye, kiadó, kiadás éve, ISBN, csak ezt a kiadást kérem, az olvasó üzenete, fizetési vállalás (belföld, külföld, csak lelőhely), fizetés módja. A megjegyzés mező „Könyvtárközi kérés – könyv” szövege lesz az annak az üzenetnek a tárgya, amely a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó kollégákhoz megérkezik. Másolat/cikk igénylése esetén a folyóirat címe, év, évfolyam, oldalszám a szükséges adatok, és itt is kérjük annak megjelölését, hogy az olvasó külföldről is kéri-e a kívánt anyagot.

A közeli jövőben – TIOP pályázati forrásból – tervezzük megvalósítani néhány ezer, erre a célra kijelölt tankönyvünk *automatikus kölcsönzési* rendszerbe történő integrálását. A tervek szerint egy automatikus kölcsönzői állomást helyezünk üzembe az olvasói térben, valamint a kölcsönző pult egyik munkaállomását is felszereljük RFID asztali olvasókészülékkel. Így ezeknek a könyveknek a kikölcsönzése felgyorsulhat, hiszen egyszerre több könyv is kölcsönözhető anélkül, hogy azokat egyenként ki kellene nyitni a vonalkód megkeresése és beolvasása céljából. Egy kézi olvasó segítségével pedig kísérletet teszünk a leltározási funkciók kibővítésére, illetve felgyorsítására a Corvina integrált rendszerben.

Látogatóink raktárba leadott kéréseikről többféle módon is informálódhatnak elektronikus úton. Egyrészt a *Raktári kikérő* program korábban említett felületéről, másrészt a honlapunkon elhelyezett *Raktári kéréseim* menüponttal kiválasztott oldalon¹⁴, amelynek tartalma a könyvtárban elhelyezett plazma-televíziókon is látható. A lista tartalmazza az olvasók nevét (betűrendben), a raktári kérés státuszát (Folyamatban, Elutasítva, Teljesítve, Külső raktárból várható), a példányszámot, a helyszínt, ahová a könyv érkezeni fog, a darabszámot és a teljesítés várható időpontját.

Elektronikus tájékoztató rendszer

Az említett plazmakijelzők (1 db 106 cm-es a földszinten, 2 db 127 cm-es az emeleti galérián) segítségével az épületben tartózkodó olvasóink pontos és friss információhoz juttatását is meg tudjuk valósítani. Itt jelenítjük meg az aktuális híreket, nélkülözhetetlen információkat csakúgy, mint például a számítógépes kabinet gépeinek foglaltsági állapotát. Ezek működtetéséhez készülékenként egy UTP-VGA átalakítót használunk, amelynek segít-

ségével egy PC képernyőjét juttatjuk el a TV-hez. A PC-n egy teljes képernyőre szétnyitott böngésző fut. A böngészőben megjelenő hirdetési rendszerünket egy PHP-ban írott keretrendszer segíti, amely az egyes megjelenő tartalmaknak előre meghatározott időt ad a képernyős jelenléthez, amelynek letelte után a következő „műsorszámot” veszi elő. Ezek között a hírek között lehetnek egyszerű statikus HTML oldalakkal megoldott hirdetések (pl. a nyitva tartás) vagy olyan dinamikusan változó hírek, amelyeket más scriptek állítanak elő (pl. a raktári kikérő állapotjelzője [5. ábra] vagy a számítógépes kabinetek valós idejű foglaltsága).

F In process		Raktári kérések Storage requests			E Rejected		From external stacks, if avail.	
T Completed	F	E	T	Pult / Desk	Várható / Due			
Név / Name Data / Adat				Kölcsönző Szakolvasó l.em.	1 db 1 db	13:00 15:00		
Bencsik Orsolya	-	-	1	Kölcsönző	1 db	13:30		
Bíró Ágota	-	-	1	Kölcsönző	1 db	15:30		
Boros Norbert	-	2	6	Szakolvasó l.em. Kölcsönző Szakolvasó l.em.	1 db 1 db 4 db	13:30 14:00 14:00		
Bozó Lilla	-	-	2	Kölcsönző	2 db	17:30		
Bóka Attila	-	-	2	Kölcsönző Kölcsönző	1 db 1 db	11:30 12:00		
Börcsök Zsuzsanna	-	-	2	Kölcsönző	2 db	18:00		
Böröcz Mariann	-	1	4	Kölcsönző	4 db	12:00		
Budai Éva	-	-	1	Kölcsönző	1 db	13:00		
Csányi Adrienn	-	-	1	Kölcsönző	1 db	15:30		
Cseresznye László	-	-	1	Kölcsönző	1 db	16:30		

5. ábra A raktári kérések pillanatnyi állapota

Honlap: a portálon keresztül elérhető információk

Jelenlegi honlapunkat bizonyos tájékozódás, tapasztalatszerző időszak után 2007 második felében és 2008 elején hoztuk létre, és 2008. március 12-én, a 4. Könyvtári Éjszakán avattuk fel. Szoftverként a Joomla! CMS rendszert választottuk. A következőkben azokat a szolgáltatásainkat mutatjuk be, amelyek elsősorban innen érhetők el.

E-szolgáltatásaink közül már évek óta működik a saját fejlesztésű „Mit kölcsönöztem?”¹⁵ és az „Online hosszabbítás”.¹⁶ A „Mit kölcsönöztem?” menüpontra kattintás után feljövő ablak csak egyetlen információt kér: az olvasó vonalkódját. A belépés után a webes felületen megtekintheti a kártyájának lejárat dátumát, valamint a nála lévő könyvek listáját és előjegyzéseit. A tételszám gyorsan tájékoztat a kölcsönzött művek számáról, majd az OPAC-ban lévő rekordhoz vezető link következik, utána: szerző, cím és a kölcsönzés határidejének dátuma. Online hosszabbítást lehet kérni; a belépéshez ugyancsak az olvasó vonalkódját kell megadni. Ha a látogató kártyáján nyil-

vántartott késedelmes példányok száma vagy a késedelmi díjtartozás elérte a megengedett határértéket, az olvasó nem élhet ezzel a lehetőséggel. Az ilyen esetben kapott üzenet közli az esetleges tartozás mértékét és informál a látogató kártyájának érvényességi idejéről is, amelynek lejártán akadály a online hosszabbításnak. A hosszabbítási kérelmet elutasító oldal továbblépésként linkkel kötődik a „Mit kölcsönöztem?” oldalhoz, hogy az olvasó azonnal ellenőrizhesse, mely könyvei késedelmesek.

Szintén jó néhány éve, már előző épületünkben bevezettük az *Elektronikus Kölcsönzési Rendszert (EKR)*.¹⁷ A szolgáltatás keretében az SZTE beiratkozott oktatói, dolgozói, PhD hallgatói, valamint egyetemünk meghatározott partnerintézményeinek beiratkozott munkatársai egy weblapon keresztül adhatják le kölcsönzési kéréseiket az Egyetemi Könyvtár raktáraiban ténylegesen megtalálható dokumentumokra. Ezzel a fenti olvasói kategóriákba tartozó látogatók számára kívántuk elkerülhetővé tenni a raktári kiszolgálásból (várakozás, sorban állás) fakadó esetleges kényelmetlenségeket. Az EKR a következőképpen működik: az olvasó által kitöltött és továbbított elektronikus űrlap egy könyvtári postaládába kerül, s megérkezését a program egy automatikusan generált e-mail segítségével nyugtázza a kérő felé). A postaládát a *Kölcsönző* nyitvatartási ideje alatt rendszeresen ellenőrizzük, majd a megadott jelzetek alapján a raktárban fellelhető köteteket kikeressük és kölcsönzésre előkészítjük. A kölcsönző munkatársainak egy adminisztrációs oldal áll rendelkezésükre, amelyen keresztül intézhetik a kérést (az adminisztrátorok által elérhető funkciók: kérés továbbítása a raktárba, automatikus értesítés elindítása a kérő felé, kérés teljesítésének lezárása) (6. ábra).

Az olvasó eközben egy megadott weblapon folyamatosan tájékozódhat arról, hogy kéréseinek feldolgozása milyen stádiumban van¹⁸, a végeredményről pedig egy újabb elektronikus levélben értesítjük. Csak ennek kézhezvétele után érdemes felkeresnie a *Kölcsönzőt*, ha a kéréseket teljesíteni tudtuk. A programmal csak azoknak a „Kölcsönözhető” jelzéssel ellátott példányoknak a kikérésére van mód, amelyek a katalógus szerint a raktárban vagy külső raktárban található, a más helyen (pl. olvasói terekben vagy tanszéken) fellelhető dokumentumok kölcsönzésre előkészítésének kérése nem lehetséges. A raktárból kikért dokumentumokat a teljesítés napján és az azt követő napon tartjuk fenn a kérő számára, ettől eltérő igényt az „Üzenet a könyvtárosnak” mezőben jelezhet az

olvasó. Az űrlap kitöltésekor kötelező adatként kérjük az olvasójegy számát, a nevet, az e-mail címet, opcionálisan lehet megadni a telefonszámot, a kart és a szervezeti egységet. E két utóbbinál részben megvalósult gondolat, részben terv, hogy a megfelelő adatot legördülő menüből lehesen kiválasztani. Az egyetem karainak feltüntetése nem okoz gondot, sokkal inkább így van ez az

összes – és gyakran változó – szervezeti egység (főleg tanszékek) esetében. Folyamatban van egy olyan eszköz fejlesztése, amelynek segítségével a szervezeti egységek névváltozásait úgy tudjuk regisztrálni, hogy azokat az általunk használt bármelyik szoftveres környezetben használhassuk (pl. katalogizálás lelőhelyeinek kitöltése, legördülő menük a webes szolgáltatások felületein).

The screenshot displays the EKR administration interface with three request forms. Each form includes the following fields:

- Időpont:** Request date and time.
- Kérő neve:** Requester name.
- 1. könyv:** Book title, author, and library code (Raktári jelzet).
- 2. könyv:** Book title, author, and library code (Raktári jelzet).
- 3. könyv:** Book title, author, and library code (Raktári jelzet).
- teljesíthető? igen/nem:** Radio buttons to indicate if the request is fulfillable.
- Beérkezett üzenet / Könyvtáros üzenete:** Text input fields for messages.
- Raktárba küldve:** Date and time when the request was sent to the library.
- Kérés törlése:** Button to delete the request.

The first form is for Mendől Tibor, requesting 'Általános településföldrajz' (Library code: XB_3633). The second form is for Degré Alajos, requesting 'A négyeskönyv büntetőjogi elvei' (Library code: B_31369). The third form is for Keleti Károly, requesting 'Hazánk és népe a közgazdaság és társadalmi statistika szempontjából' (Library code: VA_5276), 'Salamon Ferenc összegyűjtött kisebb művei' (Library codes: VA_19110, VA_20101), and 'Thaly Kálmán Irodalom- és műveltségtörténeti tanulmányok a Rákóczi-korból' (Library code: 19421).

6. ábra Az EKR adminisztrációs felülete

Az új épületben és a beszerzett új eszközök segítségével rendszeres szolgáltatásként tudtuk kiépíteni a *Digitális Másolat Igénylést (DMI)*. Az Egyetemi Könyvtár ezen – az SZTE oktatók, kutatók, dolgozók, SZTE PhD hallgatók számára – online is igénybe vehető szolgáltatásán keresztül a könyvtárban őrzött dokumentumokról felhasználóink digitális másolatot kérhetnek.¹⁹ Az anyagot digitalizáló munkatársaink a kért minőségben egy MINOLTA PS7000 digitalizáló célgép segítségével szkennelik be. Normál esetben egy kéttónusú, fekete-fehér, a fénymásolathoz hasonlító, képekből álló, ún. konténerfájl lesz az eredmény, amelynek elkészültéről a megrendelő a letöltés helyét is jelző értesítést kap 48 órán belül. A speciális, többretegű TIFF fájl megnézéséhez, nyomtatásához sokfajta program használható, mi az ingyenes IrfanView, illetve az Xnview programokat ajánljuk. Ezeket olvasóink az értesítésekben megadott helyről le is tölthetik, s egyszerűen installálhatják. Ha az illető dokumentumra vagy részletére ennél jobb minőségben van szükség, ennek megrendelésére is van lehetőség. Ilyen esetben a felhasználó a dokumentum mellé külön true colour képfájlból (JPEG) kaphatja meg a külön kért ábra, metszet stb. képét. A megfelelők számára a minőség és árfekvés kiválasztásához mintákkal és leírásokkal a honlapon megtalálható Árjegyzéket készítettünk.²⁰ Az SZTE hallgatói, SZTE EK beiratkozott olvasói csak helyben, személyesen adhatják le kéréseiket, de a megrendelt másolathoz ilyenkor is a fenti határidővel és hasonló módon juthatnak hozzá. Más felhasználóink (akik nem Szeged városában, vagy annak közvetlen környékén laknak, vagy tanulnak) számára, a DMI szolgáltatás könyvtárközi kölcsönzésen keresztül érhető el.

Az SZTE oktatók, kutatók, dolgozók, SZTE PhD hallgatók számára – a DMI-hez hasonlóan – a közeljövőben a *fénymásolat elektronikus igénylésének (FEI)* lehetőségét is tervezzük bevezetni.²¹

Az új könyvtárépületbe költözés után lehetőségünk volt megszervezni egy olyan szolgáltatást, amely részét képezi könyvtárhasználati oktatásunknak. A könyvtárunkat megismerni szándékozó csoportok egy a jelentkezés céljára rendszeresített e-mail címen írhatnak nekünk és mi – alkalmazkodva a megjelölt időpontokhoz – *könyvtári túrákat* tartunk. A vendégek, látogatók fogadása és körbevezetése mellett ez a program jelenthet például szeminárium csoportoknak tartott, szakirodalmi tájékoztatással egybekötött könyvtárbemutatót, de minden-

képpen alkalmat akartunk adni arra is, hogy a hallgatók egyénileg is jelentkezessenek valamelyik, számukra kedvező időpontra. Jelenleg keddi napokra, két időpontra (13 és 15 óra) hirdetünk meg könyvtárhasználati túrákat, amelyekre a könyvtár honlapján, online lehet jelentkezni. 1-2 hónapra előre írjuk be az időpontokat, amelyek közül választani lehet. Ezen az adaton kívül nevet és e-mail címet kérünk, valamint az SZTE Kar/foglalkozás megjelölését, hogy a csoport összetételének megfelelően alakítsuk a foglalkozást. A szolgáltatás webes adminisztrációs oldalán tudjuk rögzíteni az időpontokat, ellenőrizhetjük az olvasók által látott időpontokat, látjuk az aktuális jelentkezéseket, s itt található a statisztika is, amely az űrlap kitöltése után generálódik.

Szolgáltatásainkkal kapcsolatos kérdéseket, visszajelzéseket honlapunk *Kérdés* menüpontján keresztül juttathatnak el hozzánk felhasználóink. Az űrlapon nevet, e-mail címet kérünk a beírt kérdéshez, észrevételhez, valamint az oldal tartalmaz egy ugrópontot is a gazdátlan válaszokhoz, amelyeket nem tudtunk elpostázni a kérdezőnek. Az üzeneteket „Kérdésem a következő...” tárgyszóval kapja meg az a kör, amelynek feladata a válaszadás. A munkát úgy szerveztük meg, hogy meghatároztuk, a listán lévő öt könyvtáros közül kinek az elsődleges feladata a kérdéssel való foglalkozás, s mikor lép előre a következő.

Az új szakreferenci rendszer kiépítéséhez kapcsolódva helyeztünk el honlapunkon egy *Beszerzési javaslat* űrlapot is. Ezen keresztül csak az Egyetemi Könyvtár beiratkozott olvasói küldhetik el könyvek, folyóiratok és egyéb dokumentumok beszerzésére vonatkozó javaslataikat. Mivel szeretnénk felhasználóinkat a katalógus intenzív használatára biztatni, s mert munkát is szeretnénk megtakarítani, az oldalon a kitöltendő űrlap előtt, ellenőrzés céljából, belépést teszünk lehetővé az online katalógusba. Mivel a szolgáltatás egy adott felhasználói körhöz kötött, az űrlapon kötelezően kitöltendő mező az olvasó SZTEEK szolgáltatásainak igénybevételéhez használt kártyájának vonalkódja, valamint a név és az e-mail cím. Külön mezők (szerző, cím, kiadó, megjelenési hely és év, ISBN, terjedelem, ár, megjegyzés) állnak rendelkezésre, hogy a felhasználó beírhatta a számára ismert adatokat. Az üzenetet mind a Szakreferenci Osztály, mind az Állománygyarapítási Osztály vezetője megkapja, akik a feladatot kiosztják és egyeztetnek.

Szolgáltatások az egyetem számára

A jelentősen megnövekedett hallgatói létszám miatt az utóbbi években előtérbe kerültek az írásbeli számonkérések, és ezeknek egy része teszt formájában is lebonyolítható. Mivel a könyvtár maga is tart, jelesül igen nagy létszámú kurzusokat (akár 700 fő félévente), ez az elvárás intézményünket közvetlenül is érintette. A könyvtár informatikusai ennek az igénynek megfelelően dolgozták ki az *Elektronikus Vizsgáztató Rendszert (EVR)*, amelynek célja, hogy megkönnyítse az oktatók munkáját, illetve egyszerűsítse és gyorsítsa a diákok számonkérését és tudásuk értékelését. A szolgáltatásról részletes ismertető található honlapunkon is.²² A könyvtár lehetővé teszi, hogy az oktató által előállított tetszőlegesen nagy feladathalmaz alapján (az oktatók a többféle típusba sorolt tesztek online töltik föl) generált teszt segítségével a bejelentkező hallgatók a számítógépes kabinet gépein levizsgálhassanak. Munkájuk időről-időre elmentésre kerül és kiértékelődik a szerveren, ami folyamatos követhetőséget és nagy rugalmasságot eredményez. Az oktató eközben figyelemmel kísérheti a diákok tevékenységét és tudhatja, hogy azok milyen eredménnyel töltötték ki a vizsgalapjaikat.²³ Számítógépes kabinetünket elektronikus vizsgáztatás céljára azok az oktatók, tanszékek is igénybe vehetik, akiknek saját, e célra használt szoftverük van – ez esetben mi a technikai feltételeket biztosítjuk.

A könyvtár számítógépes kabinetjeiben elhelyezett PC-k – amelyek reggel 8-tól este 8-ig az olvasók rendelkezésére állnak – este 8 és reggel 8 között az *NIIF (Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program)* kezdeményezésére létrehozott GRID technológiával üzemeltetett „szuperszámítógép” részét képezik, amely közel ezer, különböző felsőoktatási intézményekben üzemeltetett PC-ből áll össze. A rendszer „átstartolása” este, s reggeli visszaállása operációs rendszer váltását is jelenti, de mindez automatizáltan történik. Ezek az összekapcsolt gépek az éjszakai órákban – a GRID segítségével – nagy számítási igényű projektekben segítik a kutatókat.

Az NIIF által meghirdetett pályázaton nyertük el 2003-ban egy IP alapú *videokonferencia*-eszköz üzemeltetési lehetőségét, amely az egyik multifunkcionális termünkben valósul meg. Az elmúlt években több, kutatóintézetek közötti együttműködést tudtunk támogatni, s ehhez műszaki/informatikai segítséget nyújtani.

Immár ötödik éve működtetjük teljes körű és nagy teljesítményű *wireless (WiFi)* szolgáltatásunkat, amelyhez az olvasói adatbázisból frissítjük az ehhez használt autentikációs szervert. Csatlakoztunk az NIIF által kezdeményezett *EduRoam* projekthez, amelynek keretében egyetemünk hallgatói külföldi tanulmányútjaik során a külföldi partnerintézményben a szegedi azonosító/jelszó párral használhatják a WiFi hálózatot. Ennek fordítottja is igaz: az EduRoam partnerintézményből hozzánk érkezőnek sem kell Szegeden külön azonosító/jelszó párt kérnie a WiFi használatához (és azt menedzselnünk sem kell). Az Egyetemi Könyvtárban sikerrel lefolytatott tesztidőszakot követően az *Egyetemi Számítóközpont* is aláírta azt a megállapodást, amelynek értelmében valamennyi egyetemi épületben elérhetővé vált ez a lehetőség.

A szerverfarmunk üzemeltetésének optimalizálása indukálta, hogy a több egyforma hardverkiépítésű eszközünkön virtuális szerverekbe helyezzük el a szolgáltatásokat. Ennek segítségével esetleges hardverhiba esetén a mentésekből gyorsan vissza tudjuk állítani egy másik helyen az adott szolgáltatást. Ehhez a virtuális szerverek működését tanulmányoztuk és jelenleg alkalmazzuk is.²⁴ Fejlesztéseink közben kiderült, hogy több egyetemi egységben is gondot okoz a saját tanszéki honlapok és egyéb saját adatbázisok építése, mert nincsenek erre megfelelő géptermeik. Ezért a *virtuális szerverszolgáltatásunkat* elérhetővé tettük a tanszékeknek több eltérő szolgáltatást kínáló csomagban.²⁵

Szolgáltatások a könyvtári munkához

1997-ben vezettük be és jelenlegi épületünk sajátosságai miatt továbbra is üzemeltetjük azt a belépési nyilvántartást, amelynek segítségével a *látogatói statisztikáinkat* tudjuk elkészíteni (7. ábra). Belépéskor vonalkód-olvasóval rögzítjük a belépő olvasói azonosítóját, amelyet kizárólag statisztikai célokra használunk fel.

Az *Automatizálás Fejlesztési Osztályon* a kevésbé sürgős megoldást igénylő hibák, illetve a felmerülő igények bejelentéséhez fejlesztettünk ki egy kisebb hibabejelentő szolgáltatást, amelyen keresztül könyvtárunk dolgozói igényeiket leadhatják. A *hibabejelentő rendszernek* két sajátossága van: egyrészt a webes levelezésnél használt autentikációt sikerült „alátenni”, így nem igényel külön felhasználói adminisztrációt, másrészt a feladat-

Statistika 2008.09. hónapról:

BTK nappali	26468	BTK levelező	700	BTK oktató	97	BTK PhD-hallg.	419
FOK nappali	171	SZTE dolgozó	63	ETSZK nappali	1046	ETSZK levelező	92
SZTE más tud.d.	54	JGYPK nappali	6537	JGYPK levelező	289	JGYPK oktató	16
GTK nappali	2468	GTK levelező	106	GTK oktató	4	GTK PhD-hallg.	32
SZHF nappali	180	SZHF levelező	8	ÁJTK nappali	5196	ÁJTK levelező	252
ÁJTK oktató	10	ÁJTK PhD-hallg.	29	MGK nappali	79	MGK levelező	1
Hallg., helyben	20	ÁOK nappali	3175	ÁOK oktató	34	ÁOK PhD, rezid.	34
Partnerintézm.	24	Ságvári, kölcs.	49	MK nappali	1265	MK levelező	32
MK oktató	1	TTIK nappali	13755	TTIK levelező	150	TTIK oktató	18
TTIK PhD-hallg.	100	Külső, engedm.	232	Külső, helyben	382	Külső, ingyenes	53
Külső, kölcsön	461	Külső ped. diák	534	GYTK nappali	1139	GYTK oktató	1
GYTK PhD-hallg.	4	ZMK nappali	585	ZMK oktató	6	Zenei Szakköz.	34
Nem beiratk.	32580						
Összesen: 98985							

© 1997-2005 SZTE Egyetemi Könyvtár

7. ábra Egy hónap belépési adatai

kezelő rendszerünk (jelenleg flyspray-t használunk) egy külön projektjébe érkeznek ezek a jelzések, s így a javítások könnyebben beilleszthetők az aktuálisan zajló munkák közé, hiszen ennek segítségével prioritás szerint oszthatók ki a feladatok.

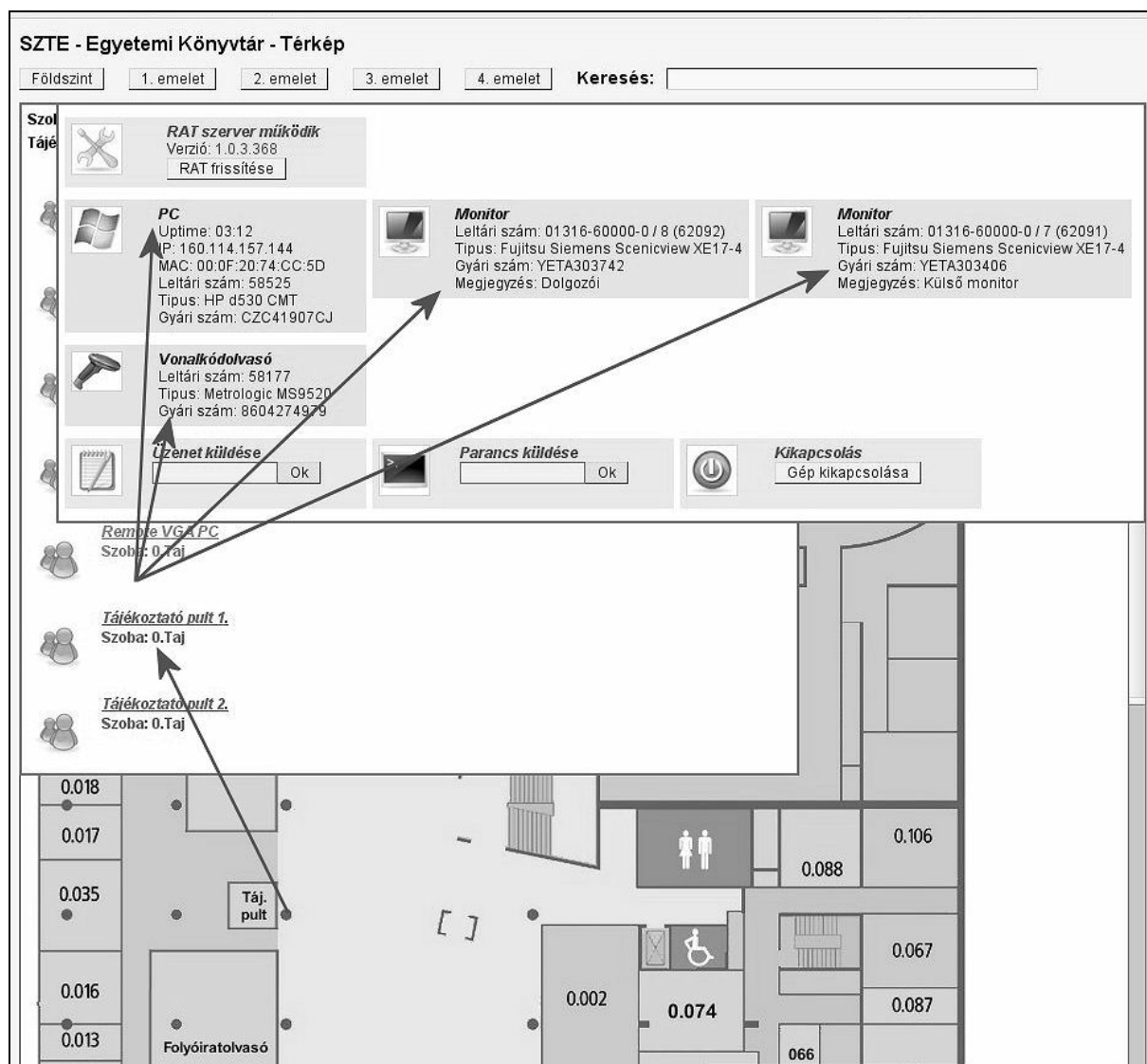
Az Egyetemi Könyvtárnak is helyet adó épületben van négy olyan multifunkcionális terem, amelynek használata az ugyanebben az épületben működő *Konferenciaközponttal* közös. A pontos tervezést és a zavartalan működést elősegítendő kialakítottunk egy belső használatú *online teremfoglaló rendszert*, ahol egy naptár segítségével lehet az egyes rendezvényekhez időpontokat foglalni, úgy hogy a rendszer névhez kötötten adminisztrálja a szándékot, a jóváhagyást és a foglalást külön-külön.

Főleg a könyvtárközi kérések kiszolgálása indukálta, de egyéb, nagyméretű fájlok küldését igénylő feladatok elvégzéséhez is jól használható a belső, saját könyvtári munkatársaink számára kialakított *digitális postaszolgáltatás*. Ennek lényege az, hogy a nagyobb méretű fájlokat, amelyeket olvasóinkhoz, partnereinkhez kell elküldenünk, ne kelljen

e-mailhez csatoltan továbbküldeni, hiszen ez nagyon lefoglalná a levelező szervereket. A nagyméretű fájlok egy webszerverünkre tölthetők fel úgy, hogy a rendszer generál hozzá egy – határidőhöz és jelszóhoz köthető – URL címet. A címzettnek elegendő ezt a hivatkozást elküldeni.

A nagy mennyiségű elektronikai eszköz és berendezés nyilvántartására, az időről-időre szükséges selejtezések pontos és gyors lebonyolításának támogatására *elektronikus eszköznyilvántartó rendszert* vezetünk be: mivel a DHCP szerver üzemeltetéséhez néhány adatot (MAC address, IP cím, domén név, a gép fizikai helye) egyébként is nyilvántartunk egy relációs adatbázisban (is), ehhez megnevezést, leltári számot, és a „csatolt részeket” hozzárendelve az eszközeleltár is elkészíthető. Ezt egy térképes keresővel is kiegészítettük (8. ábra).

Ebből a szolgáltatásból mintegy „melléktermékként” létrehoztunk egy az operátorok által használható olyan felületet is, amely segítségével távolról újraindíthatják a kabinetben elhelyezett számítógépeket.

8. ábra Az eszköznylévartató rendszer adminisztrációs felülete

A jelentős számú PC telepítése komoly kihívás volt az új épületbe költözéskor (mintegy két hét állt rendelkezésünkre 320 PC raklapokról való lerakására, kicsomagolására, számítógép-aszthalokon történő összeszerelésére, és az operációs rendszerek telepítésére). Ezt másképp nem lehetett megvalósítani, mint úgy, hogy előre felkészültünk rá, és beletanultunk a *távoli telepítési* technológiába, amelyet mind a mai napig rendszeresen elvégzünk. A technológia lényege, hogy egy „mester” PC-n telepítjük az operációs rendszert a szükséges kiegészítő szoftverekkel. Ezt követően a teljes vinszeszter tartalmát egy fájlba eltároljuk és egy fdist-szerver segítségével „szétszórjuk” egy adott vlan-on belül. Így a géptermeinkben ugyanannyi ideig tart akár egyetlen, akár kétszáz számítógép újratelepítése.²⁶

Az előzőekben felsorolt informatikai fejlesztéseink egy része – az eddigi visszajelzések alapján is – olyan megoldás, amely más könyvtárakban is segíthetné a napi munkát. Ezért terveink között szerepel, hogy kidolgozzuk annak lehetőségét, hogy GNU GPLv3 licenc alá kerülhessenek, és így más közintézmények is hasznosíthatják ötleteinket, esetleg az arra érdemes megoldásainkat.

Összegzés helyett

A teljes változás kényszerítő helyzete egész szakmánk megújulásának sorsfordító éveiben érte a szegedi Egyetemi Könyvtárat, hiszen nagyjából ezekre az évekre teljesedik ki a könyvtáros világban hagyományos szerepek szinte teljes körű

elektronizációs megújulása és az informatika által világra segített, azelőtt nem létező szolgáltatások színre lépése. Hogy mindez összekapcsolódott a költözés, új épületbe való berendezkedés nagy munkájával, ez abban a pillanatban szinte csak nehézséget jelentett, néhol alig megoldhatót. Mégis öt év távlatából már világosan látszik, hogy szerencsés volt ez a „találkozási kényszer”, hiszen a felkészülés hosszú éveiben sikerült az elegendő tudást összegyűjtenünk, s a tervezés folyamatában alapvető kompromisszumokra nem kényszerültünk, sőt a lehetőségek újabb és újabb inspirációval is szolgáltak. Így igazából elmondhatjuk, ez a ház valójában igencsak hasonlít ahhoz a könyvtárhoz, amit hagyományos és elektronikus szolgáltatásaival hosszú éveken keresztül elképzeltünk.

Jegyzetek és irodalom

- 1 Számítógépes kabinetjeinkben két emeleten összesen 212 db (162+50) PC áll olvasóink rendelkezésére. Ezen kívül az egyéni és csoportos tanulás terében 48 db, az olvasói terekben két emeleten 32 db internetes és négy emeleten intranetes (30 db), főleg Opac használatra üzemeltetünk számítógépeket. Külső hálózati kapcsolatunk gigabites üvegszál, a rendező szekrények közt is MM üvegfűző van. További jellemzők: klimatizált szerverszoba, kb. 1200 végpont, Cat6-os kábelezés és 3750-es Cisco routerek, önálló tűzfal. 12x2 CPU-s linuxos szerverfarm, erős SUN szerver és kb. 90 Tbájt kapacitású storage áll rendelkezésre. A Corvina integrált szoftver és más SW fejlesztések szolgálják ki a komplex munkafolyamatokat.
- 2 GÁL Gyula – SÁNTA Attila: Szerver-kliens alapú, online intranetes CD-ROM szolgáltatás az SZTE Egyetemi Könyvtárban. Networkshop, 2009. <https://nws.niif.hu/ncd2009/docs/0nj/nj34.htm>
- 3 <http://bodza.bibl.u-szeged.hu/>
- 4 HTML dokumentum, PDF dokumentum, PostScript dokumentum, szöveges MARC UTF-8 kódolással, ISO-2709 MARC UTF-8 kódolással, ISO-2709 MARC ANSEL kódolással.
- 5 MARC, címkés, isbd, marcxml, xml.
- 6 http://ww2.bibl.u-szeged.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=3413
- 7 <http://www.w3.org/Graphics/SVG/>
- 8 <http://corvina.bibl.u-szeged.hu/corvina/sztedb/sztedb.php>
- 9 <http://phd.bibl.u-szeged.hu>
- 10 http://ww2.bibl.u-szeged.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=131&Itemid=348
- 11 <http://bodza.bibl.u-szeged.hu:9802/sztedk;>
<http://bodza.bibl.u-szeged.hu:9802/sztegy/photo>

- 12 GRIZ Tamás előadása a Networkshop 2009-en: <https://nws.niif.hu/ncd2009/docs/phu/063.pdf>;
- 13 SÁNDOR Ákos – KOKAS Károly: SVG alkalmazása könyvtári szolgáltatásban. NIIF Hírlevél 2009. április, http://www.niif.hu/files/NIIF2009_apr.pdf
- 14 <http://service.bibl.u-szeged.hu/raktar/>
- 15 <http://corvina.bibl.u-szeged.hu/corvina/wptrn/wptrn.php>
- 16 <http://corvina.bibl.u-szeged.hu/corvina/renewal/index.html>
- 17 <http://service.bibl.u-szeged.hu/ekr/>
- 18 <http://service.bibl.u-szeged.hu/ekr/index.php?view=list>
- 19 <http://service.bibl.u-szeged.hu/dmi/>
- 20 <http://service.bibl.u-szeged.hu/dmi/index.php?cmd=prices>
- 21 <http://service.bibl.u-szeged.hu/fei/>
- 22 <http://www.bibl.u-szeged.hu/evr/>
- 23 BERNÁTSKY László: Elektronikus Vizsgáztatási Rendszer kialakítása, működése az SZTE Egyetemi Könyvtárban. Networkshop, 2009. <https://nws.niif.hu/ncd2009/docs/phu/037.pdf>
- 24 PÁSZTOR György – CSILLAG Tamás: Hatékony szerverfarm üzemeltetés I. Server-Templates – Szerverek gyors telepítése. Networkshop, 2007. <https://nws.niif.hu/ncd2007/docs/0nj/nj100.htm>
- 25 <http://service.bibl.u-szeged.hu/vserver>
- 26 BÁN Attila István – GÁL Gyula: Géptermek távoli karbantartási lehetőségei. Networkshop, 2006. <https://nws.niif.hu/ncd2006/docs/ahu/092.pdf>

Beérkezett: 2010. I. 25-én.

	<p>Ficzko Ildikó az SZTE Egyetemi Könyvtár Szakirodalmi Információs Osztály vezetője. E-mail: Ildiko.Ficzko@bibl.u-szeged.hu</p>
---	---

	<p>Keveházi Katalin az SZTE Egyetemi Könyvtár általános főigazgató-helyettese. E-mail: Katalin.Kevehazi@bibl.u-szeged.hu</p>
---	--

	<p>Sándor Ákos az SZTE Egyetemi Könyvtár Automatizálás Fejlesztési Osztály vezetője. E-mail: Akos.Sando@bibl.u-szeged.hu</p>
---	--

Kokas Károly

Médiatéka a szegedi Egyetemi Könyvtárban

Egy különleges digitális videotéka intraneten, egyetemi környezetben

Külföldi minták nyomán az SZTE Egyetemi Könyvtár egy olyan típusú digitális videotéka kiépítésébe fogott kísérleti jelleggel, amely nem elsősorban vásárolt tartalmakkal (például piacon kapható DVD lemezek) számol, hanem a különféle elérhető ismeretterjesztő és más csatornákon digitálisan rögzített, az oktatás, kutatás számára hasznosítható munkákat szeretné begyűjteni. Első látásra az, hogy televízióból felvenni valamit, s azt könyvtárban szolgáltatni, szinte megoldhatatlannak tűnhet...

Egységes digitális, illetve elektronikus szolgáltatáscsomagunk keretében új, zömmel webalapú informatikai szolgáltatásokkal jelentkezett az újonnan épült *Egyetemi Könyvtár* az elmúlt években (1. ábra), az oktatói és kutatói munka hatékonyabb kiszolgálása érdekében (l. erről bővebben e számban *Ficzko Ildikó, Keveházi Katalin és Sándor Ákos* írását).

Mindezen új szolgáltatások közül a legizgalmasabb és talán hazánkban legújszerűbb a *Médiatéka* munkacímet viselő elgondolásunk. Ez azt célozta, hogy hozzunk létre egy saját, televízióadásokból rögzített digitális videoarchívumot, amely elsősorban az oktatást és kutatást szolgálja, tudományos ismeretterjesztő, illetve dokumentumfilmek katalogizált sokaságával.

1. ábra A szegedi Egyetemi Könyvtár egyik számítógépes kabinetje

Előkészületek és külföldi példák

Németországban már az 1990-es évek legelején láttuk, hogy az egyetemi könyvtárak rögzítik hallgatóik, oktatóik számára a televízió-műsorok egy részét, amelyet aztán azok helyben használnak, katalógus alapján. Például a konstanzi Egyetemi Könyvtárban már akkor 4000 dokumentumfilm, ismeretterjesztő film volt. De médiagyűjteményük lényege NEM az volt, hogy megvettek mindenféle audiovizuális kiadványt a piacon és azt szolgáltatták, hanem az, hogy az elérhető német nyelvű televíziós műsorokból rögzítették (akkor még S-VHS és VHS technikával) az egyetemi oktatás számára hasznosnak ítélt műsorokat: zömmel dokumentumfilmeket, s néhány esetben klasszikus játékfilmeket. Ez a gyakorlatban úgy történt, hogy a tv-újságból programozták a videókat, és utána az újságból kivágottnak információ címkével ellátták a kazettát és röviden katalogizálták is, hogy tartalmilag visszakereshető legyen. Az anyagot nem kölcsönözték, nem másolták, viszont helybeni tanúláshoz megtekinthető volt (2. ábra).

2. ábra A „Mediothek” német könyvtárakban

Mi is hasonlót terveztünk tehát, s kezdő lépésként jó pár hasonló német intézményt megkerestünk levelünkkel, főleg a jogi problémák miatt, mivel feltételeztük, hogy az egységes uniós jog miatt nem lehet nagy eltérés a szabályozásban. Magyarán, ha Németországban jogilag ez megoldható, akkor nálunk is mennie kell. Partnereink azt írták – az itt kifejtendő feltételek mellett –, hogy nem ütköztek copyright-akadályba. Ez olyan kulcskérdés, amiről a megkérdezettek véleménye itthon nem pont ilyen volt.

A konstanzi honlap így fogalmazott:

„A szerzői jog miatt a televíziós adásokat (fekete videokazetták) csak a Konstanzi Egyetem polgárai kölcsönözhetik (01/... és 03/... jelzettel kezdődő tagsági kártya) tudományos célból. A „Mediothek” egyéb felhasználói csak a könyvtár által vásárolt videókat kölcsönözhetik (színes videokazetták).”

S a konstanzi Egyetemi Könyvtár igazgatója levelében még hozzátette:

„A Konstanzi Egyetemi Könyvtárban a rögzített videoanyagok szabályzata szerint a felvételeket csak az egyetemi polgárok kölcsönözhetik (a dolgozók és a hallgatók). Minden felvett kazettán jelöljük, hogy 'csak az egyetemi polgárok számára'. Ez a szabályozás teljesen megfelel a német szerzői jognak, ez a szabály semmilyen problémát soha nem jelentett nálunk.”

Az internetről hamar kiderült, hogy más nagy német egyetemi könyvtárak is rögzítenek és használnak televíziós műsorokat. Onnan is hasonló válaszokat kaptunk:

„Azokat a régebbi felvételeket, amelyek a szerzői jog módosítása előttről valók, csak a média-kulöngyűjteményben lehet használni. A televíziós felvételek az egyetemi oktatók javaslatai alapján készülnek csak. Ha úgy tanácsolják, akkor csak tudományos céllal használható a felvétel. Mi rögzítjük három különféle nagy nemzetközi adó napi híryanagát is, amelyek aztán három hétig használhatók a kulöngyűjteményünkben. A szerzői jog szerint ezek a híryanagok DVD-re kerülve az oktatók számára elérhetők tudományos vagy magánhasználatra. Mi ehhez az eszközöket biztosítjuk, s munkatársaink segítenek, ha szükséges.

E gyakorlat mellett nincs probléma a szerzői joggal.”

Már a tervezés elején világos volt, hogy három komoly problémát kell majd megoldanunk:

- a) a felmerülő jogi kérdéseket a szolgáltatás körül;
- b) a digitális videorögzítés pontos módját illető;
- c) az olvasók kiszolgálását: tudniillik, hogyan és hol nézik meg a filmeket?

Így a következőkben ebben a sorrendben tekintjük át a szegedi Médiaprojekt megteremtése körüli helyzetet.

Jogi kérdések¹

A vásárolt anyag könyvtári használatára kialakult dolognak mondható Magyarországon, viszont mindenki értetlenül állt itthon a televíziós anyagok

rögzítése előtt, elsősorban annak copyright-problémái miatt.

Van, aki azt mondta, hogy ha oktatási célra és csak egyetemi, belső használatra gyűjtjük, s nincs sem kölcsönzés, sem másolás, akkor ugyanaz a helyzet, mint Konstanzban, meg lehet csinálni. Mások azt mondták, teljesen mindegy, minden felvétel után copyright-díjat kell fizetni, egyenként tárgyalva a jogtulajdonossal, ami nem a tévécsatorna, hanem a filmkészítő-forgalmazó. Megint mások közös jogkezelésbe tartozónak vélték ezt. S van, aki azt mondta, ez egyrészt könyvtári gyűjteménnyé válna, amiből helyben szolgáltatni miért ne lehetne, másrészt tovább is kell, illetve lehet fejleszteni, mint minden más különgyűjteményét egy könyvtárnak.

Végül szakjogászhoz fordultunk, hogy a hatályos szerzői jogszabályok alapján fejtsse ki, mi vonatkozhat abból egy ilyen tervezett gyűjteményre. A megoldandó szituációt tehát a következőképpen foglalhatjuk össze (jogi szempontból): az IGAZI kérdés, hogyan kezeljük a forrást, ami a különféle televízió-műsorok rögzítése révén előállt, általunk digitálisan rögzített anyag. (Az említett német könyvtárak is ezeket gyűjtik, hiszen a piacon igazi, színvonalas dokumentumfilm valamilyen hordozón nagyon kevés kapható, tehát felveszik őket a televíziókból.)

Ezeket az anyagokat a szolgáltatás keretében:

- csak belső, egyetemi használatra bocsátanánk,
- csak egyéni és helybeni használatra,
- csak oktatási és kutatási célt szolgálna (szóráskoztatás stb. kizárt),
- másolása, kölcsönzése tiltott volna, eleve egy példányban létezne,
- jövedelmet semmilyen módon nem termelne (ingyenes szolgáltatás).

Elgondolásunk szerint minden más módon is a „fair use” hatókörébe esne, hiszen kereskedelmi hasznát nemigen csorbítaná senkinek. Magyarán, ha a szolgáltatás nem jön létre, akkor nem növekedik ezáltal senki jogos bevétele/haszna.

A jogi háttérrel megvilágító elgondolást a következőkben foglalhatjuk össze. Az 1999. évi LXXVI. törvény „Szabad felhasználás” c. fejezete érdekes számunkra. Ott egyrészt a 35.§ 1. és 4. bekezdés, amely a magáncélú másolást tudományos kutatás céljából nyilvános szolgáltatást nyújtó könyvtárak (1997. évi CXL. törvény) részére lehetővé teszi szabad felhasználásként, másrészt a 38.§ 5. be-

kezdés, amely szerint a könyvtár a gyűjteményébe tartozó műveket az ott részletezett feltételekkel képernyőn megjelenítheti, illetve nyilvánosság számára hozzáférhetővé teheti (pl. intranet). A technikai feltételeket a 2004. (IV. 28.) Korm. rendelet tartalmazza.

Ez annyira meghatározó a projekt kivitelezhetősége és megértése szempontjából, hogy idézzük:

„A Kormány a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 112. §-ának (3) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli el:

1. § E rendelet alkalmazásában:

a) kedvezményezett intézmény: az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében felsorolt intézmény;

b) igénybe vevő: akinek részére a kedvezményezett intézmény gyűjteményének részét képező művet tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdése alapján megjelenítik vagy közvetítik (hozzáférhetővé tesszik).

2. § (1) A kedvezményezett intézmény a művet az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdése alapján akkor használhatja fel szabadon, ha

a) olyan biztonságos műszaki megoldást alkalmaz, amely megakadályozza a gyűjteménye hozzáférhetővé tett elemeinek módosítását, többszörözését (bármely hordozón való rögzítését), illetve az igénybe vevőként meghatározott személyek körén kívülre irányuló közvetítését, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is;

b) a hozzáférhetővé tett műhöz kapcsoltnak tájékoztatást ad arról, hogy az csak az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében megjelölt tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljából vehető igénybe.

(2) Az Szjt. 38. §-a (5) bekezdése alkalmazásának további feltétele, hogy a kedvezményezett intézmény szabályzatában az e rendeletben foglaltaknak megfelelően meghatározza az igénybe vevők számára a számítógépes terminálokhoz való hozzáférés rendjét. A szabályzatban a hozzáférés feltételeként meg kell követelni az igénybe vevő nyilatkozatát arról, hogy a számítógépes terminálok az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében megjelölt tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljából veszi igénybe.

3. § (1) A kedvezményezett intézmény gyűjteménye az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében meghatározott szabad felhasználás alapján történő hozzáférhetővé tétel céljából bármely más kedvezményezett intézmény gyűjteményével szabadon összekapcsolható (célrarendelt hálózatba kapcsolódás). A kedvezményezett intézmény gyűjteménye más, vele összekapcsolt kedvezményezett intéz-

ményben felállított számítógépes terminálon keresztül az igénybe vevő számára a nyilvánosság-hoz közvetíthető.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásának feltétele, hogy

a) a kedvezményezett intézmények gyűjteményei célrarendelt hálózatban történő összekapcsolása olyan biztonságos műszaki megoldáson alapuljon, amely kizárja, hogy az egyes kedvezményezett intézmények gyűjteményeinek igénybe vevőin kívül más is hozzáférjen a gyűjteményekhez;

b) a célrarendelt hálózatba kapcsolt valamennyi kedvezményezett intézmény feleljen meg a 2. § (1) bekezdésében meghatározott feltételeknek.

(3) A 2. § (1) bekezdésének a) pontja és a 3. § (2) bekezdésének a) pontja alkalmazásában biztonságosnak kell tekinteni azt a műszaki megoldást, amely megfelel a külön jogszabályban meghatározott informatikai biztonsági tanúsítvány kiadásához szükséges feltételeknek.

4. § Ez a rendelet a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatálybalépésének napján lép hatályba.”

A rádió-, illetve televízió-szervezeteknek (ún. kapcsolódó jogok jogosultjai) a műsorokon fennálló joga alóli szabad felhasználási kivételt a **törvény 83. § 2. bekezdése** szabályozza:

„80. § (1) Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a rádió- vagy a televízió-szervezet hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy műsorát

a) más rádió- vagy televízió-szervezetek, illetve vezeték útján a nyilvánossághoz történő közvetítést végzők sugározzák, illetve a nyilvánossághoz közvetítsék;

b) rögzítsék;

c) rögzítés után többszörözzék, ha a rögzítés hozzájárulása nélkül készült, vagy ha a rögzítés a 83. § (2) bekezdése alapján készült, és a többszörözés más célra készül, mint amelyre a 83. § (2) bekezdése vonatkozik;

d) vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tegyék a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg.

(2) Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a televízió-szervezet hozzájárulása szükséges ahhoz is, hogy műsorát a közönség részére közvetítsék olyan helyiségben, amely belépti díj ellenében hozzáférhető a közönség számára.

(3) Az (1)-(2) bekezdésben említett felhasználásokért - ha a törvény eltérően nem rendelkezik - díjazás jár.”

Ami a jogfilozófiai megfontolásokat illeti, az a törvény 33. §-ában van megfogalmazva. Ebből kitűnik, hogy a szabad felhasználás nem azért van a szerzői jogi törvényben, hogy a felhasználónak megkönnyítse az életét, hanem mert a jogalkotó a szerzőnek a művén fennálló abszolút kizárólagos jogát a köz egyes méltánylandó érdekeire tekintettel korlátozza. Ezért ezek nem korlátlanul kiterjeszhető tényállások, hanem szorosan értelmezendő kivételek a szerzői jog alól. Ez a képernyős megjelenítési lehetőség egy európai uniós irányelvet a mi jogunkba bevezető törvénymódosítás eredménye (így ment ez máshol is, erre utal az egyik idézett levél is a „before the amendment of copyright law” kifejezéssel).

Tudnunk kell azonban, hogy a mai – és már-már a holnapi – technikát is figyelembe véve egészen a határán járunk azoknak a lehetőségeknek, amelyek a szerző és a köz érdekeinek összeegyeztetését szolgálják a jogban. Magyarán: a művek – a technikai eszközöket felhasználva – nagyon könnyen kiszabadulnak a jog által lehetővé tett szabad felhasználás szűk köréből és átkeverednek a kalózkodás jogsértő területére. Ezért, mielőtt intézményesítettük ezt a szolgáltatást, pontosan át kellett gondolnunk, hogy meg tudjuk-e óvni ezt a státusát, nem keletkezik-e egy kiskapu, amin keresztül lehetővé válik a projekt „illegalitásba” való átcsúszása.

A technika kiválasztása

Mint már említettük, a VHS-korszakban is volt lehetőség saját felvételekből álló videokollekció létrehozására, de a digitális videorögzítés olcsó megjelenése egészen új lehetőségeket nyitott. Az évtizednyi PC-alapú videodigitalizálás alapjain megteremtődött a *winchesteres asztali DVD-író* megjelenése. Ezek az eszközök ma már legalább a harmadik generációjuknál tartanak, de már első megbízható – egyébként a Panasonic által piacra dobott – példányai is képesek voltak a következőkre:

- a videókhoz hasonlóan TV adások vétele,
- az adások programozott rögzítése,
- MPEG2 szabványú, a videó DVD-vel kompatibilis digitális rögzítés,
- a DVD méretét messze felülmúló HDD-n való rögzítés,
- DVD lemezre történő archiválása,
- a felvételek rendezése, elnevezése, vágása,
- a DVD normalizálása egyszerű készülékeken való lejátszáshoz (menü stb.).

Ezeket a készülékeket a kábeltelevízió-hálózatra csatlakoztatva, az előfizetett műsorokat egy hónapra előre lehet programozni, ami ma már akár 100-120 átlagos dokumentumfilm DVD minőségű rögzítését teszi lehetővé (3. ábra). Ezeket a filmeket „reklám-mentesíteni” és pontosan megvágni is lehet a készülékkel:

3. ábra Modern DVD felvevő fájlkezelése

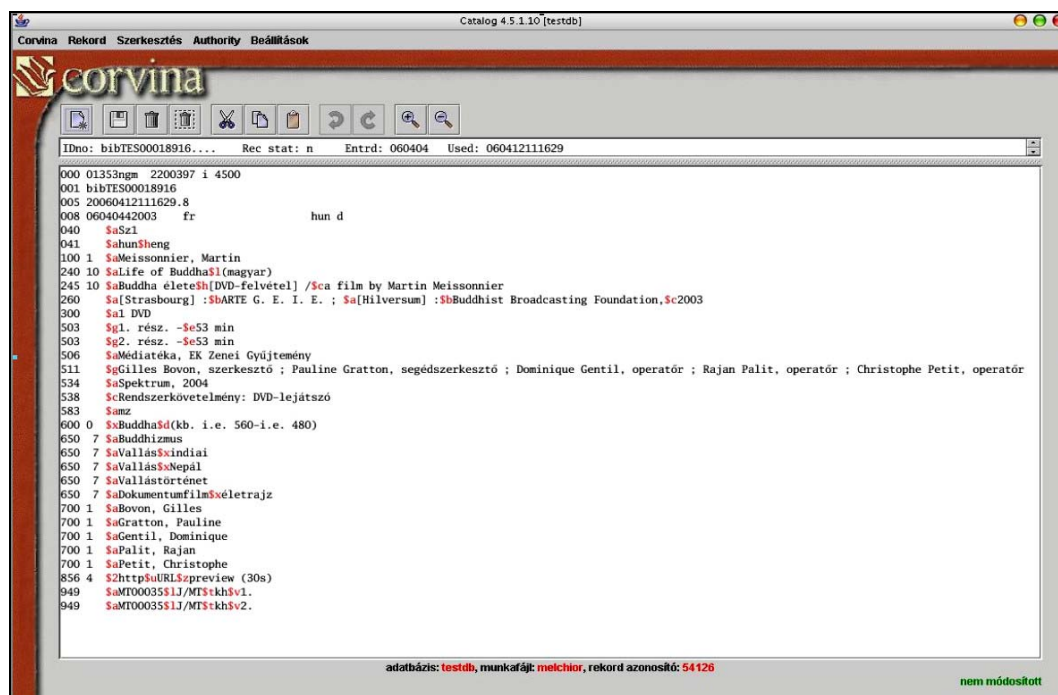
Az elkészült anyagok tehát DVD-re írhatók és tetszés szerinti sorrendezhetők, menübe szerkeszthetők. Így a katalogizálásnál az egyes lemezek is leírhatók, de még helyesebb, ha az egyes filmeket írjuk le, a lelőhely-lemezüket csak indexáljuk (4. ábra):

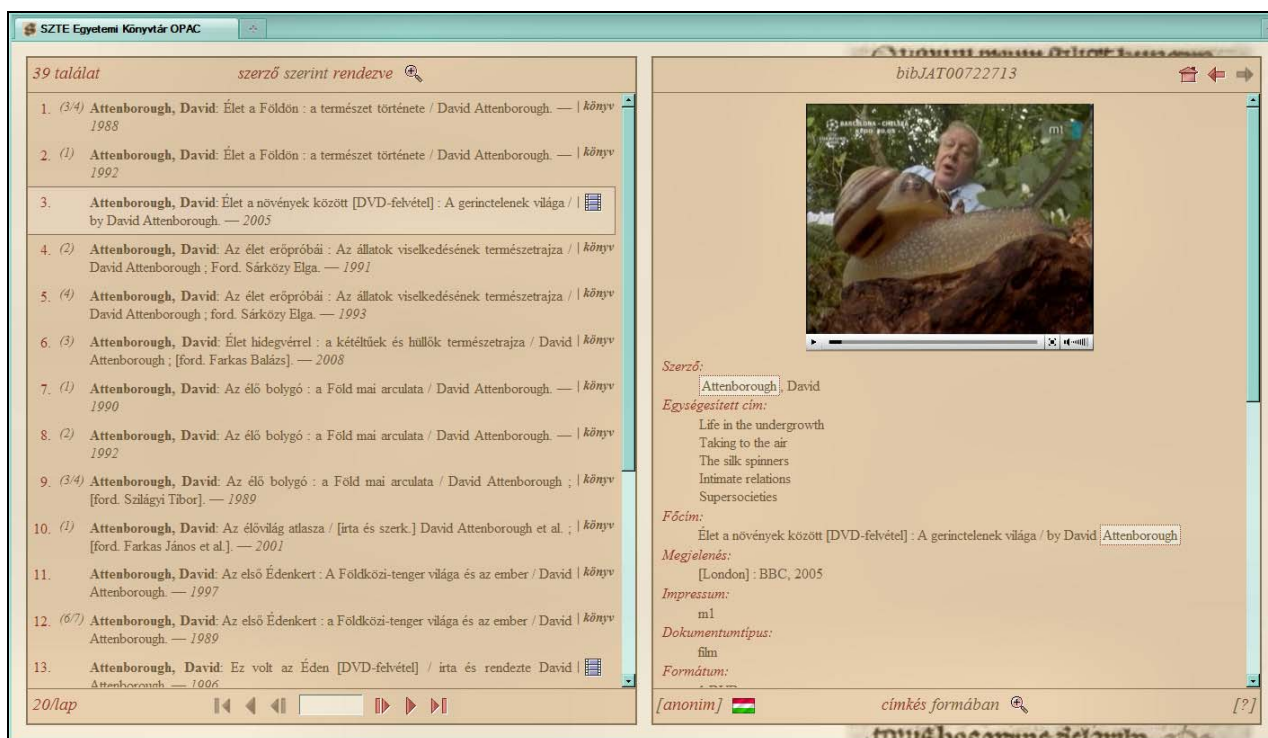
4. ábra Egy elkészült felvétel nyitó menüje

A rekordok feldolgozása

A Médiatéka dokumentumait a könyvtár integrált rendszerében dolgozzuk fel, természetesen filmenként. A MARC rekord adatai lehetőségeket használjuk, amit feldolgozó kollégákkal együtt munkáltunk ki (5. ábra). (A teljes adatelemsort a dolgozat függelékében közöljük.)

5. ábra Egy Médiatéka-tétel feldolgozása a Corvina rendszerben

6. ábra Így látja az olvasó a találatot a filmelőnézettel

A feldolgozás is, mint a felveendő műsorok kiválasztása, internetes eszközök segítségével történik. Nagy segítséget jelent az *IMDB* adatbázisa (www.imdb.org), illetve a hazai *PORT* (www.port.hu) részletes műsorújsága. Ezen kívül természetesen rendelkezésre áll a filmek stáblistája is, ami néha elengedhetetlen a részletes feldolgozáshoz.

Szolgáltatás most és a jövőbeni tervek²

A Médiatéka honlapján³ megtalálja az olvasó a legfontosabb tudnivalókat a gyűjteményről, a felhasználásról, sőt egy FAQ-ot is talál, amelyben a leggyakrabban feltett kérdésekre választ is kaphat. A legfontosabb azonban az, hogy a teljes katalógus megszokott felületén vagy külön is, de teljes részletességgel kereshet az anyagban. Sőt, annak java részéhez már vizuális mozgóképi előnézet is tartozik, így a kiválasztott film rekordjában megtekinthető az előnézeti videó (30 mp), mely alapján eldönthetjük, hogy az adott film valóban megfelel-e követelményeinknek (6. ábra).

Gyűjteményünk máris jelentősnek mondható⁴, a *Spektrum*, a *Discovery*, a *National Geographic* és társai ontják a filmeket. A filmeket digitális felvevővel MPEG2 formában rögzítjük, abból hagyomá-

nyos, menüvel ellátott DVD-lemezeket írunk. Ezeket a „Zenei Gyűjtemény és Médiatéka” különgyűjteményben tároljuk, ahol a katalógusból kikeresett lemezt a könyvtáros beteszi egy központi lejátszóba és a kívánt televíziókészüléken vagy készülékeken bejuttatja (7. ábra). A lemezekről készül egy a teljes image-t (ISO típusú) tartalmazó másolat is, ez egyrészt archiválási, biztonsági célra, másrészt a jövőbeni szolgáltatás-fejlesztésre szolgál. (Erről a befejezésben pár szó még esik majd.) A másolatokat nagy kapacitású szerveren tároljuk, ahonnan gyorsan újra kiírhatók, ha esetleg baj érné az eredeti lemezt.

7. ábra A Médiatéka filmjeit ma még hagyományos televíziókon nézhetik meg az olvasók

Jelenleg 627 lemezünk van, melyen cca. 3000 film található, ebből 1366 van pillanatnyilag feldolgozva a katalógusban. Ez a kollekció most így oszlik meg tartalmilag:

Alkalmazott tudományok	95
Irodalom	31
Művészet	184
Orvostudomány	4
Társadalomtudományok	163
Természettudományok	208
Történelem	1184
Vallás	39

A szolgáltatás fejlesztésének két fő feladatát látjuk sürgetőnek. Az egyik, egy rövid távon is megléphető lépés, ti. a CRT képcsöves, elavult televíziók lecserélése a Zenei Gyűjtemény és Médiatéka különgyűjteményben. Itt már nem fogunk televíziót alkalmazni, hanem teljesen digitálissá tesszük a rendszert, ugyanis számítógépek kerülnek, 16:9-es monitorokkal a televíziók helyére. Itt vágunk bele abba a kísérletbe is, hogy ne a valós, fizikai lemezeket használjuk, hanem a tároló szerveren meglévő lemez képét visszük fel az adott számítógépre. Terveink szerint mindez félig automatizált kezelő felületen működne, vagyis az olvasó jelzi, hányas lemezt kéri, és ismert, hogy melyik gépnél szeretné ezt használni. A könyvtáros a két adat birtokában (mondjuk 145-ös lemez a 4-es gépre)

elvégez egy úrlapos rendszerrel a felvitelt s a felhasználónak elindul a film.

Talán ennél is fontosabb, de mindenesetre bonyolultabb folyamat a Médiatéka erőteljesebb promotálása az „egyetemi piacon”. A felhasználói statisztikák azt mutatják, hogy a gyűjteményben lévő lehetőségeket az egyetemi polgárok még nem fedezték fel, a Médiatéka ismertsége is alacsony, az oktatásba és tanulásba még egyáltalán nem épült be a nyugat-európai könyvtárakban és egyetemeken megszokott módon. Ehhez 2009 őszétől az eddigieknél (programok a „Könyvtári Éjszaka” keretében, szórólapok, hirdetmény a polcokon stb.) alaposabb promóciós programokkal állunk elő, elsősorban a tematikusan érintettebb bölcsészkaron.

A legfontosabb azonban az, hogy rendelkezünk máris egy olyan gyűjteménnyel és hozzá tartozó feldolgozottsággal, illetve kiszolgáló apparátussal, amely – részletesebben megismertetve az egyetemi oktatókkal és hallgatókkal –, jól fogja szolgálni az oktatás, s részben a kutatás ügyét is. Úgy gondoljuk, hogy mediatisztált korunkban, ahol a szakemberek az új generációk egészen más és újszerű tanulási módszereiről, befogadási szokásairól értekeznek, ahol egy egész nemzedéket a „screenager” fogalmával írnak le, fontos szerepe lesz egy oktatási-tanulási célú filmgyűjteménynek, a Médiatékának.

Függelék

A szegedi EK Médiatékájában alkalmazott katalógus-adatelemek

adat	meghatározás	
cím		
sorozat cím		
eredeti cím	a műsorszám eredeti nyelvű első kiadásának címe	
kiadó		
nyilvánosságra hozó (műsorszolgáltató) csatorna megnevezése		
nyelv		
adásnap	az a naptári nap, amikor az adott adásmenet alapján a nyilvánossághoz közvetítik a műsorszámot	
a műsorszám sugárzásának időpontja (óra, perc)		
adásidő	adáshossz	
műfaj	filmhíradó	
	dokumentumfilm	ismeretterjesztő film – tudományos film – szakfilm – oktatófilm

		<p>természetfilm</p> <ul style="list-style-type: none"> – tudományos film – szakfilm – oktatófilm
		történelmi film
		<p>filmszociográfia</p> <ul style="list-style-type: none"> – rétegfilm – településábrázoló film – néprajzi film – tényfeltáró film – esetábrázoló film – eseményábrázoló film – antropológiai film
		<p>portréfilm</p> <ul style="list-style-type: none"> – egy v. több személyről, ill. testületről szóló portréfilm – életrajzi film – memoár
		<p>riportfilm, interjúfilm</p> <ul style="list-style-type: none"> – mélyinterjú-film – életútinterjú-film – szocioriportfilm
		<p>dokumentumesszé</p> <ul style="list-style-type: none"> – parabolisztikus df. – ironikus df. – költői df. – esszéisztikus df. – kísérleti df. – áldokumentumfilm – oknyomozó df. – sorsanalizáló df. – esetábrázoló df. – eseményábrázoló df. – antropológiai df. – pszichológiai szemléletű df. – művelődéstörténeti dokumentumfilm – politikai intézményrendszer működési modelljét megjelenítő film
	<p>játékfilm</p> <ul style="list-style-type: none"> - nagyjátékfilm - kisjátékfilm - animációs film 	<p>akciófilm</p>
		filmvígjáték
		gyermekfilm
		horrorfilm
		ismeretterjesztő film
		kalandfilm
		klasszikus film
		kosztümös film
		krimi
		kultuszfilm
		mesefilm
		musical
		művészfilm

Kokas K.: Médiatéka a szegedi Egyetemi Könyvtárban

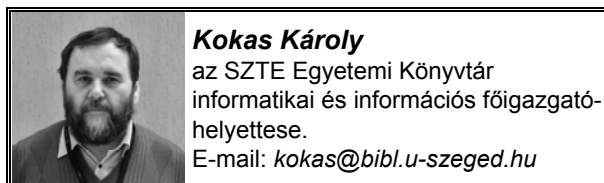
		romantikus film
		sci-fi
		thriller
		történelmi film
		western
	animációs film	rajzfilm
		kollázsfilm
		bábfilm
		gyurma
		homok
		számítógépes animáció (2 és 3 D)
létrehozó/alkotó	író	
	költő	
	műfordító	
	forgatókönyvíró	
	szövegíró	
	publicista	
	fordító	
	dramaturg	
	rendező	
	zeneszerző	
	zenei rendező	
	felelős szerkesztő	
	operatőr	
	díszlettervező	
	bábtervező	
	jelmeztervező	
	animátor	
	koreográfus	
	átdolgozó	
	feldolgozó	
	hangszerelő	
	összeállító	
	hírszerkesztő	
	riporter	
rádióra alkalmazó		
tudósító		
műsorvezető		
producer		
szerkesztő		
előadó		
színész		
közreműködő	vágó	
	főgyártásvezető	
	gyártásvezető	
	műsorszervező	
	zenei szerkesztő	
	zenei munkatárs	

Jegyzetek

- 1 Köszönetet mondunk ezúton is *Dr. Mann Judit* szerzői jogásznak, aki kitűnő baráti segítséget nyújtott a jogi helyzet tisztázásában.
- 2 A Médiatéka koncepció kidolgozásában kulcsszerepet játszott *Mészáros Zoltán*, illetve a megvalósítás kidolgozásában és az üzemeltetésben *Molnár Tamás* kollégám.
- 3 Az SZTE EK honlapjáról, a <http://www.bibl.u-szeged.hu/mediateka/> címről érhető el.
- 4 A gyűjtemény alapján a szerző mintegy 300 lemezes (kb. 7-800 film) digitalizált magángyűjteménye szol-

gált, amely kollekción egyszersmind a koncepció kiérlelésének is terepe volt.

Beérkezett: 2010. I. 25-én.

Kóka Károly

az SZTE Egyetemi Könyvtár informatikai és információs főigazgató-helyettese.

E-mail: kokas@bibl.u-szeged.hu

Az e-könyv nem nagy üzlet a kiadóknak

A könyvesek szerint a vevők eltúlozzák a várható megtakarításra vonatkozó becsléseket, irreális várakozásokat fűznek az e-könyvek árának csökkenéséhez. Igaz, az utóbbiaknál a nyomtatási költségekkel nem kell számolni, de vannak olyan tételek, amelyek megmaradnak: szerzői jog ezután is lesz, a marketingköltségektől sem lehet eltekinteni, és az önköltségben más kiadásokat is tekintetbe kell venni. Mindez felveti a kérdést: ténylegesen mennyivel kerül többre egy nyomtatott könyv a digitálisnál? A *The New York Times* több nagy könyvkiadó vezetőit interjúvolta meg erről a kérdéssel, így alakította ki a fő költségek – szükségszerűen leegyszerűsített – összetevőit.

A tipikus keménykötésű könyv borítóján a kiadó feltünteti az általa ajánlott kiskereskedelmi árat. Ha ez 26 dollár, a kereskedő általában 13-at fizet a kiadónak, amely ebből mintegy 3,25 dollárt költ a könyv kinyomtatására, tárolására és szállítására, beleértve az el nem adott könyvek visszaszállítását is. A borítóra és a könyv megtervezésére mintegy 80 centet fordít. A marketingköltség átlag 1 dollárt visz el. Ezeknek a tételeknek a többsége a példányszám növekedésével egy kötetre számítva értelemsszerűen zsugorodik.

A szerzőnek általában a keménykötésű kötet árának 15 százaléka jut, ebben az esetben 3,90 dollár. A sikeres bestseller írók nem egyszer a várható bevétel ennél nagyobb részét kapják meg, ráadásul előre – elsőkönyves szerzők esetében is lehet ez a helyzet, ha a kiadó kockázatot vállal. (A kiadók általában úgy kalkulálnak, hogy a szerzőknek fizetett összegek aránya teljes ráfordításaikban a végső összesítésnél nagyobb lesz a tervezettnél, mivel nem minden könyv hoz be annyit, amennyi fedezi az írói előleget.) A kiadónak végül 4,05 dollárja marad, ebből kell fizetnie a működési költségeket, az alkalmazottakat, a hivatali helyiségek bérletét és fenntartását – haszna pedig a mindezek után fennmaradó összeg.

Az e-könyv esetében az Apple-lel kötött megállapodás szerint a kiadó szabja meg a fogyasztói árat. A kiskereskedő ügynökként lép fel, aki minden eladásért a vételár 30 százalékát gyűjti be. Így a 12,99 dolláros e-könyvért a kiadó 9,09 dollárhoz jut. Ebből 50 cent a digitalizálás, 78 cent a marketing költsége. A szerzők jogdíjáról heves vita folyik az irodalmi ügynökök és a kiadók vezetői között. A nagy kiadók közül egyesek a teljes jövedelem 25 százalékát fizetik, mások a fogyasztói árat veszik alapul: egy 12,99 dolláros e-könyv esetén a jogdíj 2,27 és 3,25 dollár között mozoghat.

A kiadónak a fennmaradó 4,56-5,54 dollárból kell levonnia azokat a szerzői előlegeket, amelyek nem térültek meg, és ebből kell kifizetnie a működési költségeket. Első látásra az e-könyv jövedelmezőbbnek tűnik, de a kiadók rámutatnak, hogy a digitális könyvek ma még csak a forgalom 3-5 százalékát képviselik. Ha ez az arány az elektronikus könyvek javára később meg is változik, a kiadóknak még viselniük kell a nyomtatott könyvekkel járó kiadások – például a raktárköltségek – jelentős részét, miközben az utóbbiak jóval kevesebb papíralapú példány között oszlanak majd meg. Ráadásul a jelenlegi gyakorlat szerint a kiadók az első, keményfedelű példányok költségén később sokat behozhatnak a puhakötésű és zsebkötésű kiadásokon. Ha viszont az e-könyveket a puhakötésűekhez hasonló áron kezdi forgalmazni, és azt csak később csökkentik, kedvezőtlenebbé válhat a ráfordítások megtérülése és az új szerzők támogatása.

De a kiadókat az a lehetőség is aggasztja, hogy ha az e-könyv igazán elterjed, az a könyvkereskedések megszűnésére vezethet – ezért érdekükben áll a digitális könyv előretörésének lassítása, amire az a legegyszerűbb eszköz, hogy nem adják túl olcsón. A 12,99-14,99 dolláros ár sok tekintetben pusztán kísérleti, hogy a kiadók visszaverjék az Amazon 9,99 dolláros ajánlatát, amelyet a legtöbb új könyv és bestseller e-változataiért kínált. Kérdéses azonban, hogy a vevők elfogadják-e ezt.

/SG.hu Hírlevél, 2010. március 23., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

Meskó Eszter

Egy könyvtár – tizenkét kar: az SZTE Egyetemi Könyvtár szakreferensi rendszere

Kevés könyvtári szakterület van, amit a különféle intézmények annyira különböző módon valósítanak meg, mint a szakreferensi munka ellátása. Amikor a szegedi Egyetemi Könyvtár új szervezetben, s nagyszerű új épületbe költözött, elhatározta, hogy külföldi és hazai példákat tanulmányozva, az integrált egyetem igényeit felmérve új osztályt, és új feladatkört hív létre. Az elmúlt öt évben – úgy hisszük – viszonylag jól működő modellt sikerült Szegeden kialakítanunk.

Előzmények

A 2000-ben lejátszódott felsőoktatási integráció előtt a *József Attila Tudományegyetem (JATE) Központi Könyvtára*, majd azt követően az SZTE Egyetemi Könyvtár is *hálózati felelősök* révén segítette a hozzá tartozó tanszéki könyvtárak működését, gyakran nem szakképzett könyvtárosainak munkáját. 2000 után a korábban önálló karok könyvtárai továbbra is megőrizték önállóságukat, tanszéki hálózatukkal együtt. Az új épület elkészülteivel vált csak lehetővé a könyvtárak integrációja is, mely az SZTE kari és intézeti, tanszéki könyvtárainak többségét érintette, de nem mindegyiket. Az így létrejött könyvtár a földrajzi okokból megmaradt két kari és több klinikai könyvtárral egységes Egyetemi Könyvtárként kezdte meg működését, melynek feladata a tizenkét kar szakterületeinek tudományos könyvtári ellátása.

A régi EK munkaszervezetében az *Állománygyarapítási osztály* munkáját segítette néhány, az egyéb osztályokon dolgozó, alapvetően más feladatokat ellátó, egy adott szakterületen egyetemi végzettséggel rendelkező munkatárs. *Szakreferens*nek nevezték őket, de szakreferensi feladatuk csupán a megvásárolandó dokumentumok véleményezésére korlátozódott, s nem alkottak önálló szervezeti egységet sem.

A hálózati felelősök és a beszerzést véleményező szakreferensek legfeljebb formális előzményként említhetők a jelenlegi szakreferensi rendszer kapcsán.

Az intézeti, kari könyvtárak megszűnésének mérlege: veszteségek és nyereségek

Az intézeti könyvtárak megszűnése merőben új helyzetet teremtett mind az olvasók, mind a könyvtárosok számára. Nem céloim egy teljes mérleg készítése, csak a téma szempontjából általam fontosnak tartott tényekre térek ki.

Nézzük először a veszteségeket! A könyvtáros többnyire személyesen ismerte minden olvasóját, szűkebb szakterületét, érdeklődési körét, olvasói és szakirodalmazó szokásait. Ezzel párhuzamosan jól ismerte az adott szakterület alapvető kézikönyveit, legfontosabb folyóiratait, kiadóit. Vagyis egy személyre és szakterületre szabott szolgáltatást tudott nyújtani. Sok helyen a könyvtáros a teljes munkafolyamatot ismerte és végezte, az olvasói igény felmerülésétől a dokumentum kézbeadásáig. Így napi szinten fejből tudta, hogy melyek a folyóiratok legutolsó beérkezett példányai, hol tart egy-egy új könyv rendelése stb.

Az oktató, kutató az intézeti folyosón, vagy a szomszédos épületben lévő könyvtárba pár percre is át tudott ugrani egy-egy kéréssel. Az olvasóterem polcainak rendjét annak mérete, illetve a megszokás okán szinte házi könyvtáraként ismerte, katalógus nélkül is sok mindent le tudott emelni a polcról.

És mi van a mérleg másik serpenyőjében, a nyereségeknél? A gazdaságosságot most figyelmen kívül hagyva (pl. a határterületek forrásainak több-

szörös megvásárlása, hosszú nyitvatartási idő személyi igénye) nézzük a szakmai szempontokat!

A XXI. század könyvtárában számos új tudásra van szükség. Az természetes elvárás, hogy minden könyvtáros *információs írástudással* rendelkezzen, s ennek intézeti szervezetben is meg lehet felelni. Azonban ma már *informatikai rendszerek, hálózatok, szolgáltatások működtetése, létrehozása* nélkül nem könyvtár a könyvtár. Ehhez professzionális informatikusok is kellenek.

Napjainkban a források egy része pályázati úton szerezhető meg. A *pályázati tevékenység*, a pályázat beadása, sikeres menedzselése, elszámolása stb. speciális ismereteket igényel és nagyon sok munkát jelent. A felhasználókat nemcsak a forrásokkal kell ellátni, hanem a források használatával is meg kell őket ismertetni. Bizonyos információkat pedig feldolgozva, hozzáadott értékkel kell szolgáltatni (pl. tudományometriai szolgáltatás). Egy-egy kis létszámmal dolgozó könyvtártól ennyiféle ismeret, tudás, alkalmasság, képesség nem várható el.

Szakterületi könyvtáros

A XX. század elején *R.W. Chambers* a *University College London* könyvtárosa vezette be a szakterületi alapú modellt a funkciókon alapuló munkamegosztás mellett.¹ Egy adott szakterületen speciális ismeretekkel és a könyvtárban a szakterületért felelősséggel tartozó könyvtáros megnevezésére számos kifejezést használ a szakirodalom: *subject librarian, subject specialist, subject bibliographer, research librarian, liaison librarian*, illetve a magyar *szakreferens, szakirodalmi információs könyvtáros, tanszéki kapcsolattartó könyvtáros*. A különböző megnevezésekben részben tükröződik a hozzájuk rendelt feladatkör hangsúlyainak eltérése. A továbbiakban a *szakreferens* kifejezést fogom használni.

Ahogy a könyvtárak és ezen belül a tudományos könyvtárak jövőjét, szerepét illetően keresi helyét a szakma, úgy a *szakreferensek* tekintetében is. A vélemények széles skálán mozognak. Ezek lényegét röviden a következő néhány kérdésben lehet megfogalmazni. A *szakreferens* dinoszaurusz vagy dinamó, azaz kihalt, vagy hajtóerő lesz? Nincs jövője, mert a végfelhasználó maga eléri és használja a forrásokat? Vagy éppen fényes jövő vár rá, mert az egyes szakterületek *információs forrásai* és *kommunikációs szokásai* nagyon eltérőek és

speciális tudást igényelnek? Tárgyi tudásra, vagy egyéb, funkcionális képességekre lesz inkább szüksége? A *könyvtárosoké* lesz-e a főszerep az *e-science*² kialakuló, új generációjú kutatási környezetében, vagy kizárólag az *informatikusoké*?

A Szegedi Tudományegyetem könyvtára a tudományos könyvtáraknak nemcsak a jövőjében hisz, hanem a tudományos kutatásban, kommunikációban, oktatásban való fokozott szerepvállalásában is. A digitális forradalom megváltoztatta a tudományos kutatás környezetét (*e-science*), a tudományos kommunikációt (menetét, eszközeit, résztvevőit), a jövő kutatóinak *információs viselkedését, szokásait* (az ún. „*google generation*”). Ehhez kell alkalmazkodnunk, ennek megfelelően kell feladatainkat, munkamódszereinket, tudásunkat és főleg szemléletünket változtatnunk. Ennek része a *szakreferensi rendszer* kialakítása.

Szakreferensi rendszer az SZTE Egyetemi Könyvtárban

A *szakreferensi rendszer* az egyik eszköze a személyre és szakterületre szabott könyvtári szolgáltatás megvalósításának, valamint a kor igényeinek megfelelő könyvtári szerepvállalásnak a tudományos kutatásban, kommunikációban, oktatásban. A *szakreferensi rendszer* katalizátora és kulcseleme a *paradigmaváltásnak*, melynek során a *dokumentum központú könyvtár felhasználó központúvá* válik.

Elvi alapok

A *szakreferensi munka* alapelvét, a *szakreferensek* feladatait és kompetenciáit az EK illetékes szabályzata³ rögzíti.

„A *szakreferensek* olyan *könyvtárosok*, akik a problémákat az oktató és kutató valamint a hallgató szemszögéből is látják, a kar, intézet, tanszék irányába a *könyvtárat*, a *könyvtár irányába* pedig az adott egyetemi egységet képviselik.”

Három dolgot szeretnék kiemelni szabályzatunkból:

- Kapcsolattartás,
- Együttműködés,
- Önállóság.

Kapcsolattartás a *könyvtár* és az *egyetem* szervezeti egységei (intézet, tanszék, kar), valamint különböző célú és szintű szervezetei (doktori iskola, hallgatói önkormányzat, kutatócsoport) között.

(A továbbiakban összefoglalóan a *felhasználók* vagy *olvasók* kifejezést használom.) Legalább ilyen fontos a kapcsolattartás a könyvtáron belül, minden más területen dolgozó kollégával. Természetesen mind a külső, mind a belső kapcsolatok kétirányúak. A szakreferens fogadja és adja is az információkat. Fogadja a felhasználók igényeit a források és szolgáltatások tekintetében, s ugyanakkor tájékoztatja is őket az új forrásokról és szolgáltatásokról. Fogadja a kollégák tapasztalatait, információit (pl. melyek a szakolvasóban állandóan keresett könyvek, milyen új adatbázis kipróbálását ajánlotta a szolgáltató a velük kapcsolatot tartó „Állománygyarapítási Osztály”-nak) és közvetíti feljükk a felhasználók igényeit. A szakreferens feladata a más osztályok (elsősorban a „Szakirodalmi Információs Osztály” és az „Olvasószolgálati Osztály”) munkatársainál a napi rutintól eltérően jelentkező feladatok, igények átvétele és intézése.

Az olvasónak, felhasználónak egy nevet és telefonszámot, e-mail címet elég ismernie, a szakterületért felelős szakreferens könyvtárosét. (Honlapunkon *Az Ön könyvtárosa* menüpont, l. www.bibl.u-szeged.hu „Elérhetőségek” menüpont alatt.) Bármilyen, a napi rutintól eltérő kérdése, kérése, problémája van, vagy javaslattal akar élni, nem kell tudnia, hogy az kire tartozik az EK munkaszervezetében. A szakreferens majd tudja, s továbbítja a kérést. A szakreferensnek nem a kérés teljesítése, a probléma megoldása a feladata, hanem annak továbbítása az illetékes kollégához. Ha a probléma megoldásában több könyvtári osztály is részt vesz, úgy a szakreferens követi a folyamatot és tájékoztatja az olvasót. Speciális kérések esetén a szakreferens tesz javaslatot a munkafolyamat megszervezésére, esetleg projektvezetőként irányítja, vagy részt vesz benne. Számos speciális feladat, mely nem tekinthető a szokásos könyvtári működés részének, az integrációval, a mintegy 70 kisebb könyvtár 6 hét alatt történt beköltöztetésével van összefüggésben.

A napi *együtműködés* elengedhetetlen a könyvtár minden más részlegével, hiszen a szakreferensek minden feladat, szolgáltatás tekintetében megoldják a kommunikációt a felhasználókkal.

A szakreferenseknek nagyfokú *önállóságuk* van a felhasználókkal történő kommunikációban. Ehhez azonban ismerniük kell a könyvtár küldetési nyilatkozatát, stratégiai terveit és szabályzatait. Folyamatosan tájékozódniuk kell az aktuális könyvtárpolitikai, szervezeti és fejlesztési terveket illetően, valamint a szolgáltatásokat befolyásoló külső kap-

csolatok (pl. konzorciumok, EISZ) tekintetében is. Az önállóság mellett jelentősebb ügyekben természetesen konzultálnak az osztályvezetővel, vagy szükség esetén a könyvtár felső vezetésével.

Szervezet

Kezdetben a szakreferensek egyénileg dolgoztak, laza csoportot alkotva, amely közvetlenül a főigazgató alá tartozott. 2005-ben alakult osztállyá az egység. Munkáját kinevezett osztályvezető irányítja és az informatikai főigazgató-helyettes felügyeli. A feladatait és kompetenciáit meghatározó alapelvek és gyakorlat az addigi tapasztalatok és a nemzetközi példák, valamint a szakirodalom alapján 2008 őszén formálódott szabályzattá.

A szakreferensi rendszernek két pillére van. Egyrészt az önálló, 7 fős szakreferensi osztály. Másrészt 11 további könyvtáros, akik szervezetenként ugyan más osztályokhoz tartoznak, de napi munkájuknak egy részét mégis a többnyire kisebb, vagy kevesebb szakterület felügyelete teszi ki. Ezzel a megoldással lehetővé tettük, hogy a különféle meglévő kompetenciák ne vesszenek el, de a dolgozók mégis gazdaságosan tudják kihasználni munkaidejüket.

A személyek szakterülethez való rendelése nem jelent kölcsönösen egyértelmű kapcsolatot az SZTE egységeit tekintve. Vannak karok, melyekkel egy szakreferens tart kapcsolatot (pl. Zeneművészeti Kar), és vannak olyanok is (pl. Bölcsészettudományi Kar), melyekkel több szakreferens áll kapcsolatban. Van szakterület, ahol a szakreferensnek két különböző kar egységével kell együttműködni (pl. van Pszichológia Tanszék a Bölcsészettudományi Karon és Pszichiátriai Klinika a Klinikai Központban).

A kollégák megbízásánál, kiválasztásánál alapvető követelmény az adott szakterülethez kapcsolódó felsőfokú végzettség, vagy több éves szakkönyvtári munka, tapasztalat.

Feladatok, eszközök

A kommunikáció és együtműködés célja, hogy az Egyetemi Könyvtár hagyományos és virtuális gyűjteményeivel és szolgáltatásaival a leghatékonyabban támogassa az SZTE tizenkét kara szakterületeinek oktató, kutató és tanulmányi munkáját.

A szakreferens a *gazdája az adott szakterületi állománynak*. Ennek okán meghatározó szerepe

van a beszerzési és selejtezési döntéseknél, az elhelyezésnél (olvasóterem vagy raktár), a kölcsönzési típus meghatározásánál, és szükség esetén javaslatot tesz az olvasótermi jelzetrendszer módosítására is. Rendszeresen tájékozik az új információs forrásokról, részletesen ismeri szakterülete adatbázisait, tartalmukat és használatukat is. Ezen ismeretek birtokában tud részt venni a speciális szakterületi *tájékoztató*ban, *felhasználóképzés*ben.

A felhasználóképzésen túl *oktatói feladatokat* is ellátnak a szakreferensek. Ez történhet képzési tervben szereplő kurzusok részeként (akár a könyvtártudományi tanszék szakkurzusain, akár pl. a teljes bölcsész vertikumnak szóló információs bevezető félév keretében), vagy éppen önálló tárgyként a szakirodalmazás, információkeresés témában. A szegedi Egyetemi Könyvtárnak kurzuhirdetési joga van. Az SZTE tizenkét karának hallgatói számára „Online szakirodalmazás: adatbázisok használata, hivatkozások kezelése” címmel megtartott számítógépes gyakorlati órával 2 kreditet szerezhet a hallgató, legyen szó akár gyógyszerész, gordonkaművész, szabad bölcsészlet vagy kémia szakról.

A szakreferensek feladata, hogy a felhasználói igények és az adott szakterület publikációs szokásainak ismeretében *új szolgáltatásokra* tegyenek javaslatot, részt vegyenek azok létrehozásában, működtetésében. Ilyen például a szegedi Egyetemi Könyvtárban a „*Tudományometriai szolgáltatás*”, vagy a „*Digitális Másolat Igénylés*” (DMI).

Mindezen feladatok ellátására számos eszközzel élnek a szakreferensek. A hagyományos formák (pl. felügyelet a szakolvasóban, tájékoztatóban vagy bemutatók tartása) mellett természetesen minden új lehetőséggel is élünk, személyre címzett e-mail formájában például rendszeresen küldünk „*hírleveleket*”.

A feladatok és eszközök között kell szólnom arról is, hogy a szegedi Egyetemi Könyvtárban a tájékoztatói és képzési feladatok ellátását sem egyedül a szakreferensek végzik. A Szakirodalmi Információs Osztály (SZIO) mint hagyományos könyvtári szervezeti egység, sokkal hosszabb múlttal és nagy gyakorlattal rendelkezik e téren. Az elmúlt években kialakult a két terület közötti munkamegosztás. A SZIO munkatársai a könyvtárba bejövő olvasót tájékoztatják, nagyon speciális szakmai tudást igénylő esetben természetesen a szakreferens segítségét is igénybe véve. A SZIO

munkatársai a könyvtárba bejövőknek tartanak bemutatót, felhasználóképzést. Ők gondozzák a honlapot és látják el az elektronikus referenzszolgálatot is.

A szakreferens kezdeményezi a kommunikációt, elébe megy a felhasználónak, szó szerint is. Az elektronikus hírlevelek, a tanszéki vagy kari értekezleteken való bemutatók és képzések, a különböző szintű egységek vezető testületeinek napi-rendjén való szereplés mind-mind fontos.

A XXI. század tudományos könyvtárában egyre nagyobb számban kell kiszolgálni nem beiratkozott olvasókat. A helyszíni kiszolgálás bizonyos rétegek (hallgatók) és szakterületek esetében ma is meghatározó. Szépirodalmi műveket is nyomtatott formában olvasunk, még ha el is érhetőek esetleg elektronikusan. Egyre többen vannak azonban az egyetemen, akik évekig be sem teszik a lábukat a könyvtárba, mégis olvasóinknak tekintik magukat, és igényt tartanak – joggal – szolgáltatásainkra és forrásainkra. A „*science*” tudományterületen ez ma már természetes és jellemző.

Röviden összefoglalva, a SZIO válaszol, ha megszólítják, a szakreferens megszólít, s a két forma nagyon jól kiegészíti egymást. Az információözönnel küszködő világunkban minden kommunikációs csatornát használnunk kell az információ célba juttatására.

Tapasztalatok

A szakreferensi rendszer működésének is köszönhetően egyetemeszerte javult az EK munkájának megismerése és megítélése. Egyre több olvasói és vezetői vélemény tükrözi ezt. Ma már megszokott, hogy felhasználóink közvetlenül a szakterület felelősét keresik véleményükkel, kéréseikkel. A könyvtáron belül is sokkal gyakoribb a kollégák közötti együttműködés. Nem egymás mellett, hanem együtt dolgozunk nagyon sok munkában. Ennek következményeként szükségszerűen megkezdődött a több részleget is érintő munkafolyamatok egyértelmű leírása, szabályozása, a részfeladatok és a felelősségi körök illesztése.

Az EK, állományának mérete, szakterületeinek sokrétűsége és munkatársainak száma alapján egy „nagyüzem”, amely – többek között – a szakreferensi rendszere révén mégis személyre szabottan és a szakterületi igényeknek megfelelően tud szolgáltatni. A könyvtári munka helye, terepe

kibővült, nem korlátozódik a könyvtár épületére és az oda belépő olvasókra. A felhasználónak (legyen beiratkozott olvasó vagy távoli felhasználó) elébe megyünk, a kommunikációban kezdeményező partnerek vagyunk.

Jóllehet van még tere a szakreferenci rendszer fejlődésének, a gyakorlat által megkívánt rugalmas alkalmazkodásnak, a személyes képzésnek és tanulásnak, az egyértelműen bebizonyosodott, hogy a rendszert létrehozó koncepció bevált.

Hivatkozások és jegyzet

- ¹ FEETHAM, M.: The subject specialist in higher education – a review of the literature. = Subject Librarians: engaging with the learning and teaching environment. Aldershot, Burlington, Ashgate Publishing, 2006. 1. fejezet, p. 3–17. ISBN 9780754640950 <http://ssudl.solent.ac.uk/233/2/SubjLibPreprint3.pdf>, [2010. 01. 18.]
- ² A tudományos kutatás legújabb fejlődési szakaszának megnevezése a szakirodalomban az e-science. Az előző szakaszok módszereinek (kísérlet, elmélet, modellezés) egyesítése, az általuk létrehozott adatok kutatása, adatbányászat. Olyan adatközpontú tudományos kutatási módszer, amely egy gridalapú, információt és tudást megosztó környezetben integrálja az adatokat és lehetővé teszi a globális együttműködést.
- ³ SZTE EGYETEMI KÖNYVTÁR.: A Szakreferenci Osztály és a szakreferensek feladatainak és kompetenciáinak szabályzata. 2009.

Irodalom

DEARDEN, R.: Flexible Futures: The academic librarian. = QUT e-prints, 2008. <http://eprints.qut.edu.au/14982/1/14982.pdf>, [2010. 01. 17.]

FELDMAN, L.: Subject librarians in the changing academic library. = Electronic journal of academic and special librarianship, 7. köt. 3. sz. 2006. p. 8. http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v07n03/feldmann_101.htm, [2010. 01. 18.]

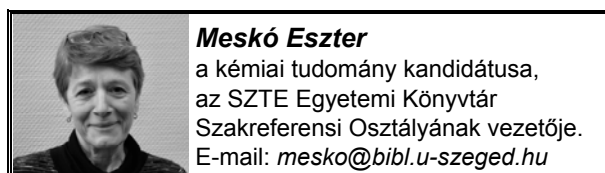
KAVANAGH, A.: Changing times: the changing role of assistant librarians in DIT's Aungier St. library. = ARROW@DIT, 2009. p. 5. <http://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=libart>, [2010. 01. 18.]

PINFIELD, S.: The changing role of subject librarians in academic libraries. = Journal of Librarianship and Information Science, 33. köt. 1. sz. 2001. p. 32–38. <http://eprints.nottingham.ac.uk/33/>, [2010. 01. 18.]

RODWELL, J.: Dinosaur or dynamo? The future for the subject specialist reference librarian. = New Library World, 102. köt. 2001. p. 48–52. <http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/0721020107.html>, [2010. 01. 18.]

ROWLANDS, I. – NICHOLAS, D. – WILLIAMS, P. – HUNTINGTON, P. – FIELDHOUSE, M. – GUNTER, B. – WITHEY, R. – JAMALI, H. R. – DOBROWOLSKI, T. – TENOPIR, C.: The Google generation: the information behaviour of the researcher of the future. = Aslib Proceedings: New Information Perspectives, 60. köt. 4. sz. 2008. p. 290–310. <http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?contentType=Article&Filename=published/emeraldfulltextarticle/pdf/2760600401.pdf>, [2010. 01. 18.]

Beérkezett: 2010. I. 25-én.

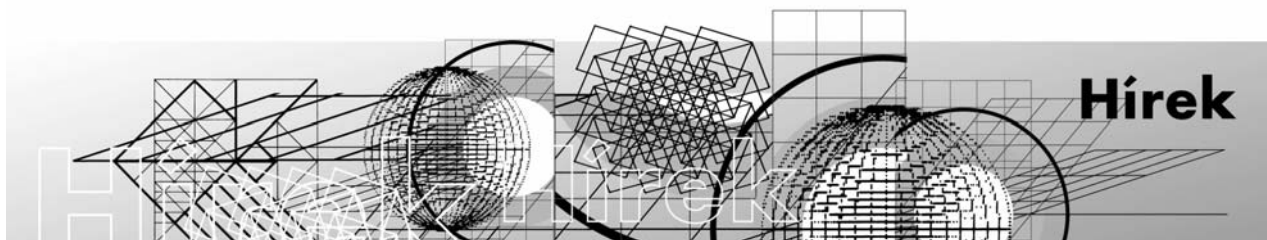
ENSZ-konvenció a kiberbűnözés ellen

Az ENSZ hamarosan dönthet a *Kiberbűnözés Elleni Konvenció*ról. Az *Európa Tanács* aláírói áprilisban az *Octopus Konferencián* ülnek közös asztalhoz a nemzetközi szakértőkkel, hogy számos témát megvitassanak. Bár az új egyezmény hivatalosan nem szerepel a rendezvény napirendi pontjai között, mégis aligha hagyják majd ki a témák közül. Az *ENSZ Drog- és Bűnözés Ellenes Irodája (UNODC)* azt javasolta, hogy az online bűnözés visszaszorításáért kössenek globális szerződést egymással a világszervezet tagállamai.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete áprilisban rendezi meg a 12. Bűnözés Elleni Konferenciáját és az új konvenció kidolgozásának ötletét korábban már négy regionális értekezlet résztvevői is támogatták. Különösen a latin-amerikai országok karolták fel az elképzelést, amelyek álláspontja szerint: „az internetes bűnözés ellen elengedhetetlenül szükség van egy nemzetközi megállapodásra”. Ázsia, Afrika és az arab világ szintén támogatásukról biztosították az ötletet.

/SG.hu Hírlevél, 2010. március 20., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

IFLA-hírek

IFLA kongresszusok

Tekintettel a gazdasági világválságra és a helyi erőforrások bizonytalan és szűkös voltára az irányító tanács úgy határozott, hogy a 76. kongresszust és közgyűlést nem Brisbane-ben (Ausztrália) tartja meg, hanem egy közelebb és könnyebben megközelíthető helyszínen, Göteborgban 2010. augusztus 10–15-én.

2011. augusztus 13–18-án kerül sor Puerto Ricoban a 77. Könyvtári és Információs Világkongresszusra. Témája: könyvtárak egymás mögött: integráció és innováció, információ mindenki számára.

Választási eredmények

Az IFLA elnökéül a 2011–2013-as periódusra *Ingrid Parent*-et (Kanada) választották meg 895 szavazattal *Jesus Lau*-val (Mexikó) szemben, aki 844 voksot kapott. Parent 2009 és 2011 között mint megválasztott elnök vesz részt az IFLA irányításában.

A szakmai bizottság elnöki tisztét *Patrice Landry* (Svájc) tölti be 2009 és 2011 között. Ugyanezen időszakban az I. szakosztály (könyvtártípusok) elnöke *Steve Witt* (USA), a II. szakosztályé (könyvtári gyűjtemények) *Ann Okerson* (USA), a III. szakosztályé (könyvtári szolgáltatások) *Judy Field* (USA), a IV. szakosztályé (a könyvtáros szakma támogatása) *Michael Heaney* (Egyesült Királyság), s az V. szakosztályé (régiónok) *Buhle Mbambo-Thata* (Dél-Afrika).

Nem kormányzervezetek együttműködése

2008 novemberében kezdeményezte *Claudia Lux*, az IFLA akkori elnöke, hogy a rokon NGO-k erősítsék meg együttműködésüket. Az IFLA magára vállalta, hogy két évig ellátja az érintett szervezetek – *ICA*, *ICOM*, *ICOMOS* és *CCAAA* – kooperációs titkársági feladatait.

A tagság bővülése

2008 decembere és 2009 márciusa között 30 új egyesületi, intézményi és egyéni tag csatlakozott az IFLA-hoz, 2009 márciusa és júliusa között pedig 66.

Díjak és támogatások

A *Bill & Melinda Gates Foundation* 2010-ben is odaítéli egymillió dolláros díját valamely fejlődő országbeli pályázónak. A nyertes intézménynek (közkönyvtárak) ingyenes hozzáférést kell biztosítania az összegből a számítógépekhez és az internethez, valamint támogatást kell nyújtania a használóknak a szükséges készségek kifejlesztéséhez.

A 2009. évi *Guust van Wesemael* díjat az olvasás előmozdításáért és az analfabetizmus elleni küzdelemért az idén Rio de Janeiro egyik favelája, a Rocinha nyerte el. A díj összege 3000 euró.

A *De Gruyter* kiadó anyagi támogatást kíván nyújtani fiatal könyvtárosoknak a Csendes-óceáni térségben, hogy részt tudjanak venni a 2010. évi IFLA kongresszuson.

Az *Elsevier Foundation* két programjához (Innovative Libraries in Developing Countries, New Scholars) kért pályázatokat 2009 decemberéig. Ezek beérkezése után ítéli oda az egytől három évig tartó támogatásokat évi 5000 és 50 000 dollár összegben.

A főtitkárság új szervezeti felépítése

A szervezeti struktúra munkaköreit, hierarchikus összefüggéseit, neveit és arcképeit tanulmányozva feltűnik, hogy ismét van magyar munkatársa az IFLA főtitkárságának. *Louis Takacs* 2009. március 9-én kezdett dolgozni mint kommunikációs munkatárs, aki felelős az IFLA honlapjáért is. Takacs kettős, amerikai-magyar állampolgárságú honfitársunk, aki 2003-ban kapott mesterfokozatot könyvtár- és információtudományban. Könyvtári gyakorlatot amerikai könyvtárakban szerzett.

(IFLA Journal, 35. köt. 2009. 2., 3. sz.)

Összeállította: Papp István

Az EBSCO Publishing 10 éve Magyarországon

1999 óta aktív együttműködés a magyar könyvtárakkal

Tisztelt EBSCOhost Felhasználók!

Az elmúlt évben ünnepelhetjük a magyar könyvtárosok és az EBSCO Publishing együttműködésének tízéves évfordulóját. Hisszük, hogy ez alatt az évtized alatt a fejlődés eredményes útját jártuk be együtt. Szeretnénk megköszönni Önöknek értékes észrevételeiket, visszajelzéseiket, melyeket az EBSCOhost keresőfelületének, illetve adatbázisaink tartalmának fejlesztése (magyar folyóiratok licencelése adatbázisainkban) ügyében tettek.

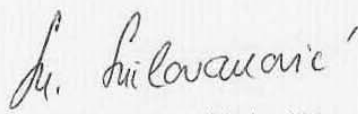
Az EBSCO adatbázisait világszerte valamennyi vezető egyetem és akadémiai intézmény használja, csakúgy, mint Közép-Európa egyetemei, könyvtárai. A legfrissebb adatok alapján naponta 16,5 millió keresés zajlik az EBSCOhost keresőfelületén. Így, csakúgy, mint az előző években, az EBSCOhost platformja a leglátogatottabb keresőfelület a licencelt online adatbázisokat kínáló keresőfelületek között.

Az EBSCOhost platform és az EBSCO adatbázisok egyre növekvő felhasználásában nagy szerepe van az adatbázisokat a magyar nemzeti licenc keretén belül használó magyar egyetemi és könyvtári közösségnek. Az adatbázisok felhasználói statisztikája évről évre jelentősen nő: a 2008-as évhez képest (883 797 keresés) **2009-ben közel megduplázódott a keresések száma (1 601 746)**. Ehhez az egyedülálló, közel 82%-os növekedéshez ezúton is szeretnénk gratulálni!

A kezdetektől fogva évente többször tartunk felhasználói tanfolyamot magyar nyelven vidéki és budapesti helyszíneken egyaránt. Speciális tanfolyamokat tartunk a felsőoktatási könyvtárakban, a nyilvános könyvtárakban, az orvosi könyvtárakban dolgozó könyvtárosok részére, de tartunk témaspecifikus képzéseket hallgatók számára is. Örömlőnkre szolgál, hogy a magyar nyelvű EBSCOhost keresőfelület jó visszhangra lett. Mottónk: „az EBSCOhost mindenkié”, ezért támogatjuk a távoli hozzáférést, és a mobiltelefonon történő keresést. Az EBSCOhostot a vakok és a gyengén látók is használhatják, amennyiben könyvtárunk rendelkezik a megfelelő programmal.

Csakúgy, mint az elmúlt években, az EBSCO Publishing továbbra is támogatni szeretné a magyar tudomány fejlődését, és segíteni kívánja a magyar könyvtáros társadalom munkáját.

Munkájukhoz sok sikert kívánunk, és bizakodással nézünk az elkövetkezendő évtizedben történő együttműködésünk elé.

Marina Milovanovic
Director of Sales
Central, Eastern and Southeastern Europe